
marius

(Dráma)

LÖRINC PÉTER

1. kép

Szicília. Kr. e. 100 körül. Nagy rabszolgalázadás leverése után. Egy allé: a színpad elején kezdődik, s belevész a horizontba. Minden egyes fán egy-egy felfeszített rabszolga. Előtérben néhány kereszt a rajta függő hullával. Aratás. Rekkenő hőség. Gabona aranylik. Szőlő és olajfaerdők. Mindez belevész a távolba. Dolgozó rabszolgák. Felettük felügyelő korbácsa. Körben felfegyverzett banda-tagok, őrségen. Néhány fegyveres az előtérben pihen. Villa teraszán előkelő társaság római módon körülfekszi az alacsony asztalt. Hűvös, árnyékos, kellemes hely. Rikító a különbség a hűs terasz s a rekkenő ültetvény között. Római öltözék: tóga stb. Míg a rabszolgák, sőt a felügyelő sem tógás: felszabadított. Személyek: az ültetvény bérlője, cinikus, hellenisztikus műveltségű, de erőskezű úr, CAIUS PUBLIUS HORTENSIUS MAGNUS, 35 éves, OCTAVIA, hetéra, szintén entellektüel, emancipált, jó testű nő, 30 év körüli; CENTURIO, fiatal, 20 éves, tiszt, eladósodott arisztokrata családból. Biztos fellépés, szép termet; MARIUS, a banda parancsnoka, condottieri-jellem, 30 körüli, erős és erőszakos, paraszti származású, nyers.

HORTENSIUS: Igyunk. A legjobb hetéra, Octavia barátságára. Igyál, Marius! *(Rabszolgák töltenek.)*

OCTAVIA: Marius és Centurio egészségére, a rabszolgalázadás szerencsés leverésére. És házigazdánk, Hortensius hosszú életére. Neki köszönhetjük a szicíliai fasorok ötletét, Szicília kertvárossá alakítását, s mit ért volna Marius győzelme, ha nem lettek volna itt ez árnyas fák, alkalmasak új gyümölcszel való díszítésre! *(Mosolyogva mutat a horizontba vesző fasorra.)* Hágy fa is van ültetvényeid útjain, Hortensius?

HORTENSIUS: Húszezer fa, húszezer rabszolga-gyümölcscsel.

CENTURIO: Kár a nemes fákért. Ha én volnék a fa, leborzongnám magamról a méltatlan terhet.

MARIUS: Hol vetted volna a húszezer ácsot a húszezer kereszt megácsolására, Centurio? Bár így megszépül haláluk e dögöknek. Ha ugyan lehet halála annak, aminek neve és feje nem volt. A faárnyékot sajnálom tőlük. Nem is látszanak így el olyan messzire, egész Szicília méltó elrettentésére. Hortensiusra iszom, a dicső győzõre.

HORTENSIUS: Nehéz győzelem, aggodalmat keltő győzelem volt, Marius. Te tudod legjobban. A te csapataid harcoltak ellenük. És hol van az athéni, a vezér? A legszebb, legnagyobb kereszt még üresen áll, vágyva tárja ki karjait tápláléka után. *(Rámutat egy üresen álló keresztre.)* De vol van az athéni, Marius? Centurio, hol van Athenion?

CENTURIO: Az athéni bujdosik, és előbb-utóbb csapataim hálójába kerül. Ne törődj vele, Hortensius. Az athéni csak egy rabszolga, és hetvenezer lázadó a kezünkben van. Húszezer elesett a harcokban, húszezer fáinkat díszíti és a megmaradt harmincezer csapataim láncával övezve dolgozik újból. És te az egy athéniért aggódsz. Mit ér a tábornok hadsereg nélkül, és mit ér a vezér, aki szolgál?

HORTENSIUS: Az athénit mielőbb el kell fogni. Nem tudom ez üres keresztet látni. Te még nem tudod, Centurio, mily rettentő bestiális erőt képvisel a rabszolgák tömege, ha akad vezérük. Vadállatok ezek, amelyeket semmi erő sem tud letörni. Százfejű hidra, mely egyre újra feltámad halottaiból, amíg csak utolsó, századik fejét is le nem ütöttük. Nincs esztendő, hogy fel ne ütné fejét Szicíliában vagy másutt ez állatok ketrectörő lázadása. Mint az Etna kitörése, úgy megrázzák a birodalom alapjait, s állati morajuk túlharsogja ez Etnát, a földrengések és mennydörgések viharát. S ha akad közöttük egy-egy vezér, aki céltudatosan tör előre és tudja, hogy mit akar, akkor a birodalom minden ereje is kevésnek bizonyul ellenük. Néha szinte azt gondolom, hogy e névtelen rabszolgavezérek: emberek! Ne ítéljete meg e szóért, de én ismerem e robbanó lefojtott erőt. Vagy nem tudjátok-e, hogy látott már Szicília húszezer keresztet? Most 30 éve Kleon is hetvenezer rabszolgát gyűjtött maga köré. Három évig nem bírt vele a világbíró Róma hadserege. Rettenetes volt a megtorlás. De használt-e? Tíz év múlva Flaccus fegyverezte fel, szabad római polgár létére, a rabszolgákat ellenünk. Fegyvert adott ez alvilági állatok kezébe. Legyűrtük, lefojtottuk ezt a megmozdulást is. Háromezer kereszt hirdette a szabadság diadalát, de használt? Hát most a minap nem követte-e Flaccus példáját Vettius, nem a rabszolgák királya akart lenni?

MARIUS: Vettiust ismertem. Elszánt, ragyogó kalandor volt.

CENTURIO: Barátok voltunk.

OCTAVIA: Aranyifjú. Atlétatermetű, magas homlokú, mint aranyfolyam, ömlött a szava. Húszeves volt, még alig saját maga ura, de hatvanmilliót már elvert a tivornyákon. Egyre kereste a szenzációt, és semmi újat neki a lovagi élet nem tudott már nyújtani. A hitelezők szorongatták, s ő a filozófusoknál keresett enyhülést. Aspasiához hasonlított engem; görög verseket szavaltam neki, de nem, én sem tudtam kielégíteni. Vér és arany kellett neki. A hatalom mámoros bódultja volt.

CENTURIO: Király akart lenni, azt még nem kóstolta mindent habzó szájára. Király akart lenni, hogy eltörölje az adósságokat. Hogy megszabaduljon hitelezőitől.

HORTENSIUS: Húszmillió sestertiusom vitte az alvilágba. És ötezer rabszolgám hozta a nyakamra. Ötezer rabszolgám vesztettem el, és Nerva helytartó ültetvényein a termés elveszett. Én vállaltam rabszolgáimmal Nerva ültetvényeinek megmunkálását. Elvesztettem rabszolgai leltárom, s a vesztett termést nekem kellett a szerződés értelmében pótolnom Nervának. És bírt-e vele Nerva hadserege? És lebírta-e a konzuli hadsereg? Győzelmesen tartotta egész Szicíliát; én Karthágóba menekültem, s onnan irányítottam Lucullus légióit. Nem a hadsereg, nem az én pénzem, az én ötletem verte le Vettiust. A belső rabszolgákat *(rámutat a háttérben álló lakájokra)*, a városi rabszolgákat vetettem ellene harcba. Csak árulás adta őt kezünkre. Koronát viselt fején a keresztben. Itt állt a kereszt, ahol most az athénié. Százmilliómba volt az a koronázott kereszt.

MARIUS: De Nerva kárpótolt téged, amint hallottam. Azóta béreled Szicília adószedési jogát.

OCTAVIA: És azóta vagyok itt: elhagytam a koronázott kereszt mámorvilágát, hogy Hortensius gondredőit simítsam ki.

HORTENSIUS: *(mosolyog Octavia felé)* Igen. Nerva az ültetvényeseknek és bérlőknek kedvezett. Mindent megtett, amire kértem. Adóbérletem ki is használtam a megapadt rabszolgáállomány kiegészítésére.

CENTURIO: S ma Szicíliában nincs középosztály. Csak bérlő és rabszolga.

HORTENSIUS: De alighogy kissé rendbe jöttek a dolgok, Trifon kelt fel rabszolgái élén Nerva bérlőpolitikája ellen, rabszolgaszerező adószedésem ellen. És hol volt a világ ura, hol volt Róma hadserege?

CENTURIO: Megszűnt a római hadsereg. Római hadsereg nincs. Aki benne bízva űzi játékait, az régen levitézlett.

MARIUS: Róma hadserege, szabad parasztok serege volt. Hol van ma a szabad római parasztság? Szicíliában egyetlen parasztudvar sincs. Etrúriában most ütötték dobra az utolsót. Sempronius és Gracchus meg akarták menteni a polgári hadsereget, és mit értek vele? A világ ura fegyvertelen: rabszolgák és barbár gyarmatok martaléka — Marius nélkül. Én vagyok Róma. Az én privát hadseregem a világ ura. Róma: Marius!

HORTENSIUS: Igaz, Marius. A te bérelt sereged nélkül ma nem volna Hortensius, nem volna Szicília és nem volna Róma. Lucullus légiói öt éve harcoltak már Trifon és az athéni bandái ellen. Minden eredmény nélkül. Igazad van, Marius. Te győzted le őket. Te vagy Róma ura. De kinek a pénzéből lettél hadsereg-vállalkozó? Miből bérelted embeleid? Talán a dobra vert utolsó parasztudvarból? Nem az én pénzem adta ki vidékre uzorakamatra? Nem én előlegeztem a hadsereggyűjtésre? Nem vagy-e még mindig adósom? És Centurio nem eladósodott aranyifjú lenne nélkülük? Te vagy, Marius, a kar, a fegyver, te vagy Róma ura a tömegek felé, de Róma én vagyok, habár meg is húzódik csöndben, a háttérben.

MARIUS: S ha holnap másnak adom el kardom?

HORTENSIUS: Centurio örömmel lép öröködbe. De ne hidd, hogy

fegyvered korlátlan úr, hogy egyedül fegyvereddel bírtad le Trifont és az athénit. Hát a városi és ipari rabszolgák és a proletárok nem csatlakoztak talán az athéni szolabandájához?! Nem találtuk-e a milliókat ellenünk, ezek ellen? S ki ígért a városi raboknak szabadságot, hogy ne forduljanak az ültetvényesek ellen? S ki tudta, hogy ez az ígélet alkotmányellenes, hogy a bíróság nem fogja elismerni? Hogy az ígélet semmire sem kötelez. S vajon Gracchus óta nem a birtokosok-e a bírák is egyúttal? S nem vagyok-e magam is a bírótestület elnöke?

OCTAVIA: Marius nyers katona, de hatalom. Centurio drága aranyifjú, aki szavaival elbolondítja a tömegeket és asszonyokat, de te vagy, Hortensius, a pénz és hatalom, az ész, te vagy az úr és Octavia barátja.

HORTENSIUS: *(megsimogatja Octaviát, lágyan, hellenisztikusan)* Az athénit tehát mielőbb el kell fogni, mielőtt új lángra lobbantja a lázadás parazsát.

OCTAVIA: Nem gondolod, nagy Hortensius, hogy előnyös színben tün-nél fel a rabszolgák előtt, ha bírói ítéleted dacára felszabadítanád néhány rabszolgád?

HORTENSIUS: *(nagyúri gesztussal, Octaviára mosolyogva, a lakájok felé mutat)* Belső rabszolgáim szabadoknak nyilvánítom! Centurio, keress a rabszolgapiacra megfelelő házi cselédséget. Ne felejtsd: egy intéző, egy orvos, egy tanár, egy könyvelő, három levelező s megfelelő számú olajozó, borbély és masszőr legyen közöttük. De most térjünk át egy fontos kérdés megtárgyalására. A harokban, a kereszteken rabszolgáállományon felét elveszítettem. Hogy gondoskodunk utánpótlásról? Megbízható utánpótlásról.

CENTURIO: Elmegyek a deloszi rabszolgavásárra, adj megbízást, Hortensius. És írj levelet Bythinia királyához, parancsolj rá, magam viszem el, jó haszonmegosztás fejében szállítja ezerszám alattvalóit. A magam hasznáról magam gondoskodom.

HORTENSIUS: Bythinia királyát említet? Ma kaptam levelét. Nem adhat rabszolgát. Bythiniában nincs már egyetlen munkaképes ember. Lucullus ott az adóbérlő, azt hiszem, többet nem kell mondanom.

OCTAVIA: Lucullus egy kortya milliókat ér. Nemes gyöngyöt olvaszt italába. Ahol Lucullus veri fel márványsátrát, ott jövedelem, zsákmány nem jut másnak. Bythiniát már lelegette; jövőre bizonyára új tartományt kér a néptől.

HORTENSIUS: Aranybányáim üzemét már beszünttettem. Túlságosan együtt vannak sok ezren a rabszolgák, könnyen megközelíthetik a Trifonok és athéniak. Törvényt hozattam, hogy aranybányában ne lehessen ötezernél több rabszolgát foglalkoztatni. A lázadás ezeket is elvitte. Aranybányáim nem dolgoznak. Róma arany nélkül marad. A drágaság már oly mértékű, hogy mindennap attól félek, kirobbanásra ébredek. Marius, tudsz-e szerezni rabszolgát aranybányáimba?

MARIUS: Nekem kardom van. Míg Rómának volt paraszthadserege, tudott rabszolgát szerezni. Most a hadsereg én vagyok. Add Róma uralmát, és szerzek rabszolgát.

HORTENSIUS: Honnan? Ázsiában konkurrensünk támadt, ott Mithradatesz az úr, a pontusiak királya. Meghódította egész Ázsiát. Övé a Fekete-tenger északi partja, övé a szkíták egész a Duna torkolatáig. Afrikában Ingurtha az úr, neveti Róma erőlködését. Európában? A vad

kimber pásztorok már magát Itáliát fenyegetik. Örökös konzullá tesznek, Manius, örökös diktátorrá, csak szerezz rabszolgát. Mentsd meg Rómát — nekem!

2. kép

Utcarészlet Róma Subura-negyedében. Rokkant, magas bérházak és alacsony kunyhók meg nyilvánosházak. Szűk, keskeny utcák, szenny, piszok mindenfelé. Kisiparosok düledező műhelyei. Piszkos, rongyos, de tógás emberek a lakók. Egyik műhely előtt ócska bútor és szandálkészítő szerszámok kirakva az utcára. A forgalom megakad a szűk utcában. Kézműves, családja és négy rabszolgája a bútoroknál. Később arra halad egy falusi szekér: messze költözők cókmojkjával. Megakad a bútorok miatt. Megáll. Rajta egy etrúriai parasztcsalád egy rabszolgával: beköltöznek Rómában. Egy AEDILIS PLEBIS: rendőrőrmester. Két filozófus. Az egyik, SZTOIKUS, szegényesen öltözve, a másik, CINIKUS, félmeztelen, rongyokban. Később egy atlétatermetű, nagyon intelligens arcú rabszolga, tógában, s egy suburai nyilvánosházbeli nő: frivol öltözék, kikészített arc, hónaljiszőrök eltávolítva stb. Arca intelligenciát, elszántságot és jóságot sugárzik. Egyképben képes gyűlölni és szeretni. E tulajdonságok kirívó ellenétben állnak sminkelt frivolságával. A kézműves öreges, kintzolt arcú, 35 éves, neve SARTO; FELESÉG; a paraszt, egészséges, de görnyedt, kora meg nem állapítható: AGRICOLA; az intelligens rabszolga, fiatal, 25 éves, ő az athéni: ATHE-NION; a prostituált 20 éves, neve CORNELIA.

SARTO: Még jó, hogy el nem ered az eső. Mert mért ne vehetnék el a napot is tőlünk, ahogy elvették bútorom és szerszámom?

FELESÉG: Csak siránkozz, máshoz sincs tehetséged. Magad vagy az oka. Eleget intettelek. De te naphosszat csak lustálkodtál. Mintha nem volna családod: feleséged, gyermekeid, akiktől gondoskodnod kell. Hogy minek nőül az ilyen ember?! Minek ad neki Junó családod?

SARTO: Lustálkodtam?! A Styx vizére és Cerberusra, álljon be már a szád. Mit dolgoztam volna, mikor két éve nem akadt három ember, aki szandálrendelésre dugta be a pofáját műhelyembe. Kinek dolgoztam volna? Kinek? Azt mondd meg! Kinek dolgozzak? Mikor egész Róma mezítláb jár! Hát kinek van ma Rómában pénze szandálra? Két éve nem láttam pénzt egyetlen ember markában sem. Neked csináltam volna szandált vagy a gyerekeknek? Hát megfizettétek volna ti, vagy kifizethettem volna belőle a vén Hortensiusnak a házbért? Asszonylocsogás!

FELESÉG: Nincs pénz, nincs pénz! Mást se tudtok, pipogya férfiak. Más ember tud szerezni. Hát Curius, a felszabadított, honnan szerezte a pénzt? Nem ötven rabszolgával dolgozik ma? Az ő vevői nem törik magukat mezítláb Subura piszkában. Egy kis élelmesség, egy kis szorgalom, Sarto mester. Pénzt nem adtál a konyhára, de négy rabszolgád odaültetted az asztalhoz. Miből, Sarto, miből, te gyáva, te „férfi”, azt nem kérdezted, ugye? Te lógattad a lábad, mint most is az asztal tetejéről, az asszony, a jó házibarom, meg gondoskodjon ételről-italról, járja le a

lábát, dolgozza le a bőrt a tenyeréről, teremtsé elő az ebédet. Miből, te férfi, te római polgár!

SARTO: Elhallgass, asszony! Hát ki szerezte a pénzt uzorakamatra, mióta be nem tette lábát rendelő a műhelyembe? Nem én jártam le a lábam kölcsönök után? Hát két éve nem én irtam alá az adóslevelet Mariusnak? Hát Centuriótól nem én könyörögtem ki a házbérrevalót? És honnan tudtam volna, hogy Centurio mögött s Marius mögött a házigazda áll; hogy egyik zsebéből átteszi a pénzt a másikba, és kamatot szed utána. Hát a te felszabadítottad nem Hortensius ügynöke talán? Ki csinál ma szandált Rómában? Hortensius! És ki jár szandálban? Hortensius vevői.

FELESEG: Mert Hortensius nem oly teddide-teddoda bábférfi, aki csak az asszonyt tudja markában tartani. Mert Hortensius meg tudja fogni a dolog végét. És Hortensius tudott lefelé menni az árakkal, mikor fogyott a pénz Rómában. Csak te tartottad nagy büszkén az árakat.

SARTO: Könnyű Hortensiusnak. Ő nem fizet házbért és nem fizet kamatokat. Ezer rabszolgát dolgoztat, akik fölött ott a felügyelő korbácsa. Próbáltam én is haladni az ő áraival. De hiába dolgoztak rabszolgáim éjt nappá téve: a házbér, a kamat, az adó, a bőr, a fonál, a cserzőanyag...

FELESEG: Mert Hortensius szandáljaihoz persze nem kell bőr és fonál és cserzőanyag.

SARTO: Övé a nyáj és övé a cserjés és övé az erdő s az ő hajói hozzák az anyagokat. Semmiért sem fizet.

FELESEG: És Hortensius talán nem fizet adót.

SARTO: Hortensius adóbérlő s a censor az apósa. *(Legyint. A rabszolgákhoz.)* Titeket pedig ezennel szabadoknak nyilvánítlak. Nem tudok továbbra is gondoskodni rólatok. Gondoskodjatok magatokról, és ne fedkezettek meg a köteles háláról volt tulajdonosotokkal szemben. Mert ha hálátlanságtok miatt visszakerülnétek hozzám mint rabszolgák, Jupiterre, nem tudom, mit kezdenék veletek.

VULPES *(1. rabszolga)*: Szabadosok leszünk, a magunk gazdája, és mégsem saját jogú szabad polgárok. Ezt is köszönjük, Sarto. Hová fordulsz, mit csinálsz majd ezután?

SARTO: Római polgár vagyok. Szavazati jogom van. Eladom. Majd eltengődöm belőle. Ti is igyekezzetek polgárokká válni.

VULPES: Polgárokká? Ha sikerül meggazdagodnunk. Ezt már kitanultam. Hatvantonnás hajó, vagy bérház, vagy malom tulajdonosaivá kell felvergődnünk, hogy ellefelejtsek nekünk, hogy rabszolgák voltunk.

ATHENION: *(hirtelen felbukkan, tógában)* Vagy feladóvá, Róka! Itt jön éppen az aldilis, ints neki, hogy tegye rám kezét, s te szabad római polgár vagy. Római polgár, mint Sarto; a világ ura, Róka, a világ ura, aki maga is szolga. A világbíró Róma tagja, akinek semmije sincs; aki szavazatát adja el, hogy megéljen, más eladnivaló híján.

CORNELIA: *(megjelenik, szemé Athenionon.)*

VULPES: Lehet, hogy egyszer, ha minden kötél szakad, arra is ráfanyalodok, hogy feladóvá, besúgóvá alacsonyodjam, hogy római polgárrá magasodhassak. Talán szabados maradok, pénzhajtó, s magam is meggazdagszom. Talán katonának álllok be, s ha élő veterán leszek tizenhat év múlva, mint római polgár halhatok meg.

ATHENION: Katonának?! Rabszolga létedre, hogy rabszolgát szerezz Róma urainak. Ne menj, Róka! Ne szerezz rabszolgát. Velem tarts! Szabadítsd fel a rabszolgákat. Mert itt csak két út van: vagy velem, vagy Hortensiuszal. Légy katona, Vulpes! De ne a Mariusé, ne a rabszolgaszerező! A felszabadító sereg katonája légy!

CORNELIA: *(minden szavát beissza.)*

AEDILIS: *(megjelenik)* Sarto! Hortensius rendeletére és Róma nevében! Hátralékos házbéred, adósságod és a kamatok fejében ezennel lefoglalom minden ingó tulajdonod. *(A rabszolgákhoz lép, hogy kézzel jelezze a birtokba vevést. Közben megjelenik a két filozófus.)*

SARTO: Az emberek már szabadok. Tanúk előtt, a szóbeli törvényes forma betartásával szabadoknak nyilvánítottam őket.

AEDILIS: Törvényes forma? A törvény így szól, Sarto mester: Akinek két rabszolgája van, az mind a kettőt felszabadíthatja. Három közül csak kettő szabadítható fel. Négytől tíz rabszolgáig az ingó leltár fele, tíztől harmincig egyharmada, harminctől százig egynegyede, száztól ötszázig egyötöde, de azon túl is semmi esetre sem szabadítható fel több száz rabszolgánál. Így szól a törvény, Sarto. A magántulajdon, az élő-ingó leltár magántulajdona Róma alapköve, és Róma nem tűrheti, hogy könnyelmű, pazarló polgárai elfecséreljék vagyonukat. Neked négy rabszolgád van: a felét felszabadíthatod a törvény szerint. Kettő rabszolga marad.

SARTO: Melyiket szabadítsam fel?! Egyformán kedvesek előttem. Melyiket tartsam meg? És mondd, te törvényőr, hogy tartsam el, miből tartsam el két rabszolgám, mikor semmim sem maradt?

VULPES: Én maradok, Sarto.

AEDILIS: Add kölcsönbe őket, vagy bérbe, vagy zálogba; vidd a rabszolgavásárra. A vételár a tied. Ma kicsi a kínálat, jó árt érhetsz el értük — ha ez a kérdés izgat, tudatlan naiv lélek. Hát nem ismered a törvényt, Sarto?! Nem tudod, hogy adós sem csődben, sem csődön kívül nem adhat el és nem szabadíthat fel rabszolgát! Nem csökkentheti a csődvagyont, amelyre a hitelezőnek joga van. Vagy te becsapnád Hortensiuszt? A rabszolgák Hortensiusé. *(Rájuk teszi kezét.)* És lefoglalom a bútorokat és szerszámokat *(kézmozdulat)*, amelyek a legtöbbet ígérő tulajdonát fogják képezni. *(El a rabszolgákkal, akik cipelik a bútort stb.)*

ATHENION: Róka! Találkozunk még! *(Kocsi beáll.)*

SARTO: *(kétségbeesetten néz)* Nincs hajlékom, nincs bútorom, nincs rabszolgám. Csak szájas feleségem maradt meg.

AGRICOLA: Rómában vagyunk. A városban. Ahonnan uralkodnak a világ fölött.

ATHENION: S ahol összegyűlnek a föld kisemmizettjei — s a föld aranya.

AGRICOLA: Jut majd talán nekem is belőle.

ATHENION: Kérdezd Sartót! A kisemmizettek és az arany tátongó szakadékkal vannak elválasztva. Kérdezd Sartót! Hol az arany, Sarto?

SARTO: Az arany Hortensiusé! Minden arany, a nagy római birodalom minden aranya Hortensius kezébe ömlik.

AGRICOLA: Hortensiuszt emlegetitek? Ismeritek Hortensiuszt?

SARTO: Ő tett koldussá, proletárrá.

ATHENION: Ő tett földönfutóvá.

AGRICOLA: Miatta vettem vándorbotot kezembe.

SARTO: Honnan?

AGRICOLA: Etrúriából. Az Arno partjáról. Szép húszholdas birtokom volt.

CINIKUS: Örülj, Agricola! Mért sírsz? És mért sírsz, Sarto, és mért panaszkodsz, te ismeretlen? Örüljetek és vigadozzon a ti szívetek, hogy koldussá levétek! *(Megütközve néznek rá; Athenion gúnyos, fölényes mosollyal nézi.)*

SARTO: *(legyint)* Hadd a bolondot, mondd tovább!

AGRICOLA: Nincs sok mondanivalóm: Én voltam az utolsó szabad paraszt Etrúriában. Jól bírtam magam. Míg meg nem vetette a lábát Etrúriában Hortensius. Kibérelte Publius Spurius Montanus birtokát, és egyre terjesztette. Parkká, vadaskertté alakította, meg legelővé a zsíros televényt, és felvásárolta mind a földeket. Sextus földjét csatlósáival szállta meg, és Sextust elkergette. Én megmaradtam. Egyedül maradtam. A föld, amely egykor ezreket táplált, most egyetlen ültetvény egy gazdag ember tulajdonában. Birtokának határai minden irányban kitolódtak: a parasztudvarokat a földdel tette egyenlővé, az atyák szentélyét szétrombolta. Sivárság uralkodik a nagy lapályokon. Engem meg minden oldalról körülfogott a gazdaság, mint valami fal: erről a gazdag kertje, amarra szőlője, amott parkja, vadászterülete, erdeje, legelője. Láttam, ennek a terjeszkedésnek nincs határa — míg két gazdag birtoka egymás határába nem ér. A gabona ára egyre esett. Azt mesélik, Hortensius Szicíliaból hozat olcsó gabonát. Az enyém senkinek sem kellett. Kinevettek, mikor megkértem az árát. A rendes árát, izsadságom és családom izsadságának árát. Kinevették véres veritékem. Aztán elvittek katonának. Afrikában harcoltam Montanus vezérése alatt. Földem parlagon hevert. Családom eladósodott. Hortensius markában voltam. A Terminus, a határkő a jelzőlappal ott volt már földemen. Most Hortensius halastava van ott, ahol valamikor hullámozó gabonám sárgállott. Szerettem a földet. Hozzá voltam nőve. Nem tudtam elszakadni tőle. Felajánlkoztam Hortensius munkásának. Az intéző ki-nevetett.

ATHENION: Fizessen? A rabszolga ingyen dolgozik.

AGRICOLA: Azt mondta, én katonaköteles vagyok, Montanus pedig újból Afrikába készül. A rabszolga nem katonaköteles.

ATHENION: A szabad polgár katonaköteles, és rabszolgát szerez mint katona. Rabszolgát szerez, aki aztán kitúrja vagyonából és munkalehetőségéből. Magatok vagytok sirásótok, Agricola, Sarto! Érzitek, mily fonákul használ ki benneteket Hortensius.

CINIKUS: Igazad van, ismeretlen szónok, bölcs filozófus. Így volt ez, és így van, s ezen nem lehet változtatni. És mért is változtatnák rajta? Lelkünkben hordjuk a boldogságot és szülőanyját, az erényt. Örüljetek, hogy megszabadultatok a földi salaktól, a vagyon, az anyagiasság kötésétől. Öljétek meg magatokban a vágyat. Emelkedjétek felül, nézzétek le a pénzt, a vagyont, minden kötést és bilincset vessetek le magatokról. Élvezzétek szabad lelketeket.

CORNELIA: A vágyat öljem meg magamban? A vágyat a tisztaság, a tiszta öröm után?

ATHENION: A vágyat akarod megölni, Diogenész tanítványa, kutyák követője, cinikus bölcs?! És élvezni tanítod a szenvedőket?! A lehetőséget

teremtsd meg hozzá, ha bölcs vagy! Szüntesd meg a fájdalmat! És szüntesd meg a lenézett arany uralmát! Te aranyat-lenéző aranyimádó, te Hortensius szolgálja, arany-bérenc.

CINIKUS: Változtatni nem lehet. Csak lélekben lehet megtisztulni, felülemelkedni. Tényleg megtisztítani a társadalmat, a menthetetlenül pusztuló, a menthetetlenül bűnös civilizációt, szökj el a pusztába, a magányba. Szállj magadba, ne szorulj másokra, ne vedd igénybe e romlott társadalom szolgálatait. Ha egyedül leszel — erős leszel! Az egyedülletben van az erő, az erény, a lélek boldogsága.

ATHENION: Az erő a közösségben van! Az összefogásban. Az egymásra szorulásban, az összeboronáltságban. Az erőt és közösséget prédikálom én, és társak után kiált bennem az egyedüllet fájdalma és a vágy az ember után. Testvérek! Közös sorsúak! Ide mellém, és kivetjük sarkából, megváltoztatjuk a világot. Átformáljuk a magunk képére — és nem vonulunk vissza a magányosság pusztájába, mert a magányosság pusztáját is megvásárolta már Hortensius. Megszabadulsz-e vajon civilizációtól, aranytól, államtól, ha el nem ismered?! Vagy Hortensius vajon a te elismerésedre vár, Diogenész követője?!

CORNELIA: *(feléje repes.)*

SZTOIKUS: Nyugodj meg, ismeretlen esszeus, vagy minek tartsalak, mily iskola hívének, ismeretlen. Nyugodj meg. Nincs semmi a földön, ami megérné idegeid egyensúlyának kibillenését. Van változás. Nem mond igazat a cinikus, az utca csavargóinak prédikátora; én, csarnok filozófusa, a sztoikus, Zenon követője, mutatom meg neked a helyes utat. Van változás, ismeretlen, aki a békés esszeizmust és az erőszak hirdetését egyesítéd csodálatosképpen magadban, van változás, és vannak társadalmi harcok. A cinikus kutya elvonatkozik a világtól, lehunyja szemét, hogy meg ne lássa a megvetett, lenézett társadalmat, és magányos pusztájában csak az állandóságot és saját köldökét látja. Helyet változtat minden, változik minden részeiben, csak az egész marad változatlan.

ATHENION: Amíg meg nem változtatjuk. Az egészet változtatjuk meg: mi kisémmizettek, kiebrudalt kézművesek és talajvesztett parasztok, római proletárok, rabszolgák és gyarmati kiszípolyozottak. Velünk az erő, a sokaság, a szám hatalma!

SZTOIKUS: A sokaság? A szám hatalma? Püthagoraszra esküszöl? De Püthagorasz a számban harmóniát látott, Püthagorasz nem akart változtatni, Püthagorasz minden világ legjobbikának tartotta a meglévőt. Ő szükségesnek tartotta a társadalmi különbségeket, ellentéteket, osztályokat és szakadékokat, mert a sokaság, a különbözőség egy nagy egységbe olvadt az ő, csak szépet, megnyugtatót látó szeme előtt. És te, aki változtatni akarsz, Püthagoraszra esküszöl?

ATHENION: Gyűlölöm Püthagoraszt. Az anyagban hiszek, a testben, amely kihat a szellemre is. És a szellemben hiszek, az erőben, amely kihat az anyagra. Gyűlölöm Püthagoraszt, aki a testet, akár e cinikus bölcs itt, megvetendőnek, a lélek börtönének tartja. A testi és szellemi erőt hirdetem egyként.

SZTOIKUS: Helyesen beszélsz, ismeretlen bölcs, minden anyag! Anyag és szellem az érem két oldala csupán. Isten is anyag. És minden szükségszerűen ilyen, és minden szükségszerűen következik be. És te változtatni akarsz? A részek változnak. Az egész megújul, és újból elől-

ről kezdődik minden. Te változtatni akarsz? Hogy rövidesen szükség-szerűen újra minden visszatérjen. Értsd meg! Csak a részek változnak! Az egész megmarad! És nem mindegy a világnak, hogy Sartónak hívják-e Hortensius és Hortensiusnak Sartót, vagy Sarto marad meg Sartónak és Hortensius Hortensiusnak?! Nézd ezt a golyót! A részek helyzete megváltozhat. Ami felül volt, alul kerülhet és ami alul volt, feljut most. De az egész: a fent és a lent megmaradnak változatlanul, szükség-szerűen fentnek és lentnek! Nem tudsz változtatni — csak elfogadni és alkalmazkodni!

ATHENION: Alkalmazkodni? Elfogadni? Tudod-e, sztoikus bölcs, hogy hatvanmillió ember él a római birodalom területén és ebből csak négyszázezer a római polgár?! És kik e polgárok? Sartók és Agricolák és csavargó cinikusok, és erényes sztoikusok: kisémmizettek és hajléktalanok e négyszázezrek, és kétezer polgár teszi ki a Hortensiusok táborát. Kétezer Hortensius ura Rómának és ura hatvanmillió elnyomottnak. És én a milliók erejével megszüntetem a püthagoraszi harmóniát, megszüntetem a fent és lent, és egyetlen szabad közösségbe egyesítem Rómát. Szükség-szerűen ilyen a világ, mondd. Igen! Én hiszek a szükség-szerűségben! De most a fent és lent megszüntetése szükség-szerű!

SZTOIKUS: Megpróbálhatod! De nincs a földön oly nagy érték, oly fenséges bolond nekikeseredés, amely megérné a lelki nyugalom egyensúlyának kibillentését.

ATHENION: És te nyugodtan, kiegyensúlyozottan tudod látni a milliók éhezését, a milliók hajléktalanságát, a verejtéket, a vért, a kereszt kínjait?! Te félreállasz? Nem hallod a milliók hívó sikolyát?!

SZTOIKUS: Hallottam egykor. De a fájdalom rossz, és az öröm is rossz.

CORNELIA: Az öröm? A tiszta lélek tiszta öröme?!

SZTOIKUS: Minden közömbös. Én, az egyén, vagyok a fontos. Változtatni nem lehet. Jobb félreállni. Jó volna, ha megvalósulna a te közösséged, ha ledölnének minden terminusok és minden határok, de én hinni nem tudok az egész változásban. Menjen minden a maga útján — én félreállok. A milliók is legokosabban tennék, ha félreállnának!

ATHENION: De hiszen te is a cinikus következtetésére jutottál. Te az öngyilkosság tanát hirdeted! Az egyén lehet öngyilkos, de a milliók nem ugorhatnak fejest a szakadékba. Nem a halált, az életet vágyjuk, és az életet hozom én a millióknak.

CINIKUS: Állj félre! Szabadulj meg minden bilincstől. Rajtad lehet a bilincs, ha csak lélekben nem veszel tudomást róla. (*Athenion legyint.*) Ne végy magadra új kötést, a tömegért való harc kötését, de szabadulj meg minden meglévő kötéstől: a hit, a lelkesedés, az erkölcs, a család kötésétől!

FELESÉG: És mit csináljunk mi, asszonyok, és mit tegyünk gyerekeinkkel, ha urunk félrelök, mint használt mosogatórongyot? Nincs annyi ágy Subura nyilvánosházaiban, amely mind magára fogadhatna bennünket.

ATHENION: Megszüntetjük a családi kötést, de nem szórjuk árok-szélre asszonyainkat. Megszüntetjük a családi kötést, de leromboljuk Subura nyilvánosházait is. Újjá, barátivá, egyenrangúvá, kötés nélkülivé tesszük férfi és nő együttélését. Felszabadítjuk a nőt a férfi kezéből és

hatalmából, szabaddá tesszük, emancipáljuk, s a megértő vággyal és életörömmel helyettesítjük a kötést.

FELESEG: *(értetlenül bámul.)*

CORNELIA: Emberem, barátom! Megtisztítóm, felszabadítóm! *(Ráborul.)*

SZTOIKUS: Félre az útból! *(Méregpohár megvillan, lerogy; Athenion és Cornelia föléje hajolnak, majd összeölelkezve tovább mennek.)*

3. kép

Rabszolgavásár Delosz szigetén. Görög stílusú csarnok. Nem az a sablonos „rabszolgavásár” hangulat, amit olcsó metszeten szeret a kispolgár. Tulajdonképpen nem is vásár, hanem átmenet a vásár és a börze között. Amolyan modern árumintavásár, ahol még esetleg maga az áru is látható és megtapintható, de inkább nagyobb kötéseket eszközölnek: azonnalra — ez esetben ott a minta — vagy terminusra is, itt csak a minőség és mennyiség lesz megjelölve és feljegyezve. Ezért üzletkötők mögött rabszolgák. Ezek jegyzik a kötéseket. Semmi esetre sem szabad a hangulatnak olcsó romantikába süllyednie, annyiban sem, hogy szép testű hárem-rabszolgánők kiállítását ábrázoljuk. Lehetőleg csak férfi rabszolgák legyenek. Lehet egy-két nő is, de itt is főleg a munkagépet, az „ingó élő leltárt” kell kihangsúlyozni, esetleg a szülőgépet, a rabszolgatermelőt, nem pedig a luxuscikket és kéjtárgyat. Éppen így a vevők magatartása és szemevillanása se a kéjt, hanem az üzletember szakértését ábrázolja. Börzehangulat. A kiállított rabok nyakában tábla felírással, mint ez az árumintavásárokon szokásos. Ráírva a rabszolga neve: nem valódi, de valami tulajdonságot jelző állatnév, hasonlóan pl. az indiánus „medveölő” stb. elnevezésekhez, vagy a falusi emberek csúfneveihez, mint pl. Görbe, Fekete stb. Esetleg hazájuk neve, pl.: Afrikai, Ázsiai, Spártai stb. Azonkívül fel legyen tüntetve az életkor s valami szembeszökő jó tulajdonság, amely prima aruvá teszi viselőjét egy bizonyos szakmában. Alatta az ármegjelölés római valutában. Ügynökök: római polgárok, esetleg szabadosok, akik patrónusuk megbízottjai. Itt van CENTURIO és MARIUS, meg ATHENION is, akit állandóan kísér CORNELIA.

1. ÜGYNÖK: Veszek bányarabot, bányarabot veszek!
2. ÜGYNÖK: Ültetvényrabot veszek, veszek ültetvényrabot!
3. ÜGYNÖK: Városi rabot veszek, veszek ipari rabot!
4. ÜGYNÖK: Eladok ültetvényrabot, eladok, eladok...
2. ÜGYNÖK: *(4.-hez lép)* Mennyiség?
1. és 3. ÜGYNÖK: *(tovább ordít.)*
4. ÜGYNÖK: Ezer. *(Közben a kiállított rabok körül azonnali vásár.)*
2. ÜGYNÖK: Kevés. Ár?
4. ÜGYNÖK: Tízezer. Száz darabjáért.
2. ÜGYNÖK: Lekötve. *(Rabszolga jegyzi.)* Szállítás Sziciliába.

4. ÜGYNÖK: Szicília? Kalózzokkal tele a tenger. Kísérőhajót ki állít? Rabok őrzésére ötven katona, kalózek ellen száz katonát elbíró gyors hadihajó szükséges. Van?

2. ÜGYNÖK: Nincs. Katona nincs. Hadihajó nincs.

4. ÜGYNÖK: Tudok szerezni. Százezer sestertius. Vagy ugyanannyi kalózkapitány leszerelése. Ha megalkuszik. A kalózek egyre harciasabbak. Megalkuvó kapitány ellen gyakran láznak. Nem hagynak a hátuk mögött alkudozni. Nem engedik magukat kisémmizni. Kicsi a tengeri forgalom. Kicsi a zsákmány. A kockázat nagy, az evezős és katonai munka megerőltető. Ötvenezer sestertiusért vállalom a kapitány megszerzését.

CENTURIO: *(megjelenik)* A kapitányokat mind meg kell nyerni Róma részére, vagy megtisztítani tőlük a tengert. *(4. Ügynökhöz)* Kicsi a kínálat! Azelőtt napi húszezer darab volt a forgalom. *(Egyre hallani: „Veszek, veszek”, eladók nincsenek.)* Húszezerre van szükségem! Tudsz szállítani?

4. ÜGYNÖK: Azonnalra ki van zárva.

CENTURIO: Határidő-üzlet. Hat hónapra húszezret veszek. Ár?

4. ÜGYNÖK: Vadászok! *(2—3 embervadász — kalózformájú emberek, de jelenleg legális kalózek — megjelenik.)*

1. VADÁSZ: Húzezer hat hónapra? Lehetetlen. Ázsiában Mithradatesz az úr. Szkítióban is ő toboroz és vadászik. Athénben Arisztion, a tanító az úr. Maga köré gyűjtötte és felfegyverezte a rabszolgákat és proletárokat. Most Mithradateszsal tárgyal, aki felszabadítást és adósságelengedést ígér. Csak Etiópia áll még nyitva Róma részére. Archelaosz, a görög, Mithradatesz hadvezére, tizenötezer rabszolgát vett fel seregébe. Csak Etiópia szabad terület.

4. ÜGYNÖK: Szállíthatasz?

1. VADÁSZ: A tengeren a kalózek az urak. Húszezer rabszolga Rómába szállításához egész hajóhad kell. Egész hadsereg. Rossz világban élünk. Egyedül nem vállalhatom.

CENTURIO: Vedd meg a kalózeket. Legyenek a római patriciusok ügynökei. Rövidesen meggazdagodhatnak.

1. VADÁSZ: Lehetetlen. Ha az egyik kapitányt veszem meg, rám támad a másik. A kalózek felét kellene felbérelnem, hogy kísérjenek s védjenek meg a másik fél ellen. És Mithradatesz is tárgyal velük.

CENTURIO: Vedd meg őket. Róma hálája el nem marad. *(Egyre hallható még: „Veszek, veszek!”)* Az ár mellékes.

MARIUS: *(fellép)* Nem pazaroljuk kalózekra a pénzt. Nagy árt szabnának. Mithradatesz már alkudozik velük. Nem licitálunk. Vadászok, ide! *(Köré gyűlnek.)* Megindítom a rabszolgaszállítmányokat! Álljatok mellém csapataitokkal, álljatok szolgálatomba. Kiirtjuk a kalózeket. Leverjük Mithradateszt, és leverjük Ingurthát és leverjük a vándor barbár germánokat. Lesz rabszolga Afrikából és lesz rabszolga Ázsiából, és a birodalomhoz csatoljuk Skythiát és Germániát, a barbár erő képviselőit. Urakká teszlek titeket, vadászok, és a megtért kalózeket. Nektek lesznek zentúl vadászaik. Gyertek Rómába! Nem osztjuk meg többé a hasznot. Nem alkudozunk. Róma az úr. És én vagyok Róma.

CENTURIO: És Hortensius?

MARIUS: Én vagyok Róma és — ő Róma ura! Gyere velem! Hozzá! Gyerünk, vadászok! Egyesítenünk kell a kisüzemeket! A szétforgácsolt

erőt. Így lesz Róma hatalmas — és vele Marius! (*El mind. Közben halatszik a börzezaj még, de egyre inkább lanyhul a kínálat híján. Itt-ott egy-egy ügynök a kiállított rabszolgákhoz is lép, szemlél, tapogat, alku nélkül fizet. — Athenion és Cornelia fellépnek. Athenionon most is tóga.*)

ATHENION: Elmentek. Marius és Centurio is. Más itt minket nem ismer. Centurio szállítmányát, az ezer szicíliai rabot útközben vesszük munkába. Útban Szicília felé, Szicília felé, ahol még állnak a keresztek, ahol még vár rám Vettius keresztje.

CORNELIA: Szicília! A gabonatermő Szicília! És a kereszttermő Szicília! Még nem voltam Szicíliában, és nem voltam Athénben, szülővárosodban, hazádban! Szeretnék minden helyet megismerni, amely egykor kedves volt előtted. Szeretném megismerni Athént, a hazádat!

ATHENION: Én is, Cornelia! A hazát! Még eddig nem volt hazám! Neked sem, Cornelia! Senkinek széles e föld kerekén. Csak a kétezernek Rómában és Ingurthának Afrikában, Mithradatesznek Ázsiában. Nekik van hazájuk, mindenütt, ameddig pénzük és kardjuk elér. Széles e világon. Ezért nincs hazánk nekünk, Cornelia. Szolgák vagyunk, tárgyak, ingó inventár.

CORNELIA: És én, Athenion, mi asszonyok! Jaj annak, aki asszonynak született és nem a kétezer hetérája. Az asszony kétszeresen rabszolga. Mint dolgozó és mint asszony: urak munkabarma és férfiak kiszolgáltatója. És én gyarmati is vagyok: háromszorosan kiszipolyozott, háromszorosan ketrecbetört, háromszorosan gályarab. De én hiszek benned, Athenion, hiszek a jövőbeli hazánkban: legyen bár Szíriában, Egyiptomban, Athénben, Rómában vagy Hispániában. A mi hazánkban, a hazában, amit te építsz fel nekünk. (*Próziaian.*) Ott két asszony van, Athenion. Beszélék velük. Az asszony nagy erő, ha hisz, ha szeret! Mint a fergeteg, olyan lendülettel támad, mint a párduc védi kölykeit.

ATHENION: Menj! Én a házicseléshez fordulok. Delosz az egész világba szórja a rabszolgát, ha Delosz a tied, megmozdul Róma alatt a föld. (*Elválnak. Mindegyik kiválasztott csoportjához. A csoporthoz szól.*) Még veszteg? Hirdesd társaidnak: a harc újra indul. Az athéni él s meg fogja adni a jelt. Te tanító vagy!? Hirdesd: megteremtjük a mi hazánkat, hazát teremtünk, ahol mindenki szabad és szabad közösségben testvériesül. Hirdesd az erőt és a közösséget. A fent és lent megszüntetését. A nagy változást. Utazzatok s vigyétek el mindenfelé a jó hírt: megjött a mi időnk, a mi birodalmunk. Átvesszük a világ kormányrúdját. Erő és közösség! Tanítsatok és szervezzetek és várjatok a jelre. És üzenj Arisztionnak Athénbe: ne adja el magát Mithradatesznek. Csatlakozzék az athénihez, aki Szicíliából megadja a jelt. Kardot hoz, hogy meghozza a békét.

ÜGYNÖK: (*megjelenik*) Rabszolgával beszélgetsz?! Oh esztelen! Ember volna a rabszolga, hogy társalogni tudsz vele?! „O demens, uti servus homo est?”

4. kép

Róma. Hortensius palotája. Pazar palota fürdőcsarnoka. A medencében HORTENSIUS, OCTAVIA, MARIUS, CENTURIO, TITUS SPURIUS MONTANUS, optimata földbirtokos,

senator: szigorú optimata erkölcsű férfi. Az erkölcs nem abszolút, de intranzigens szenátori értelmében: pl. inkább a pusztulás, mint oly engedmény, amely csorbítaná kiváltságait. Idősebb férfi, lehet 45 éves. PUBLIUS SULPICIUS LENTULUS, ügyvéd, hol ide, hol oda hajlik, gerinctelen, konjunktúra-vadász. Mindenre talál tetszetős érvet, filozófiával kacérkodik, itt is mindent összehord: eklektikus. Gyáva és kegyetlen. Adósa Hortensiusnak, akár Montanus is. Népi származású, ambíciózus, kb. 55 éves. Látszik rajta a kor, hajlott, tört termet. Egyesek a vízben, a medence szélén köpenybe burkolva mások. Egyesek átengedik magukat a kozmetikai rabszolgaszemélyzet művészetének: masszörök, borbélyok, olajozók. Háttérben egy muzsikus rabszolga fúvós hangszerrel. Egy rabszolga viasztáblával és stylusszal kezében várakozik: jegyzőkönyvvezető. A rabszolgák előtt szabadon beszélnek és vetkőznek — Octavia is —: tárgyak, nem embe-
rek. Függyöny felvonásakor még hallatszik valami görög szerelmi dal zenéje, Hortensius átölelve tartja Octaviát. Ez így maradhat is.

HORTENSIUS: (*int a fuvolásnak, megszűnik a zene*) Elég volt a fűrdőtrefákból, barátaim! Komoly megbeszélésre hívtalak meg benneteket, komoly tanácskozásra, méltóra a komoly időkhez. De a szónoklás nem kenyerem, azt átengedem Lentulusnak. Röviden: közeledik az idő, hogy jelölteket kell állítanunk a következő év tisztségeire. Kik legyenek márciustól kezdve az új consulok, praetorok, censorok, az új néptribunok, mily megbízatást adjunk nekik és mily hatalmat?

LENTULUS: A jelszó: Gondoskodjanak róla a consulok, hogy az állam kárt ne szenvedjen. Videant consules! Ki kell mondani: az állam veszélyben van. És ennek megfelelő hatalmat kell adni a consuloknak. Erőskezű ember legyen a consul, aki tud is élni a ráhárult hatalommal. Nehéz alkalmas embert találni a nagy felelősségű tisztségre, az állam kormánya vaskezekben kell, hogy nyugodjon, mikor soha nem látott viharok toronymagas hullámai söpörnek át a fedélzeten. Akármerre nézek is, sehol egy kimagaslóbb férfi, egy egész férfi, erőskezű és tehetséges. A nagy emberek kora elmúlt; hol vannak a Scipiók, a Claudiusok, a Fabiusok, a Gracchusok? Csak kis Saturninusok és Glauoiák teremnek ma Rómában. Ha nem tudtok külön emberben megegyezni, én felajánlhatom szerény tehetségemet az állam szolgálatába. Nagy a felelősség, de én merném vállalni, s nem riadnék vissza áldozatok hozásától sem.

HORTENSIUS: Hagyjad, Lentulus, ne pazarold szónoki erőd. Nem marad a népgyűlésre belőlük. Centurio, vázold először a helyzetet, azután majd a szükséges intézkedésekre térünk rá. Nem szavakra, tettekre van szükség. Nem a vezérek, a tömegek hiányzanak.

LENTULUS: A tettek hímes mezejére kell lépnünk, ezt hangoztattam én is mindenkor. Én...

CENTURIO: (*utánozva*) Én szívesen lennék proconsul Ázsiában, ha előbb más visszaszerezné Rómának. (*Csak Octavia nevet, a helyzet kezd komollyá válni.*) De komolyan: Róma uralma veszélyben van. A parasztot, a szabad római polgárt optimata és lovag, birtokos és bérlő közös erővel Rómába telepítették. Nincs több kisbirtokos római polgár. Nincs

középosztály és nincs katona. Gracchus menteni akarta Róma gazdagságainak uralmát, vissza akarta tartani a középosztály, a katonát, a hatalmat adó kisbirtokos osztály romlását. Nem sikerült. A terv megbukott.

MONTANUS: Nagyon helyesen. A magántulajdon szent, és Róma talpköve. A földosztás, megbocsáss, Hortensius, azonkívül, hogy gazdagabbá tette a bérlők osztályát, semmi jót nem hozhatott volna. Törvénytelen volt. Alkotmányellenes. Helyesen cselekedtek Scipio és Claudius és Cato, hogy ellene szegültek. (*Lentulus helyesél, Marius sötéten néz.*)

HORTENSIUS: (*legyint*) Folytasd, Centurio!

CENTURIO: És ma az a helyzet, hogy Rómának nincs katonája. Afrikát elragadta Ingurtha, Ázsiát Mithradatesz, Északról vad germán hordák veszélyeztetik Hispániát, Galliát! Már Itáliát fenyegetik! (*Egyre hevesebben.*) Hannibal ante portas! Hannibál Róma előtt. Hannibált gyerekjáték volt sakkban tartani. Volt akkor kire támaszkodni, most kihúztuk magunk alól a gyékényt. Elvágtuk magunk alatt a fát. Nincs katonánk! Etrúria és Szicília lázad, a rabszolgák uraik ellen törnek, Róma zúgó méhkas: a kézművesek és proletárok nem megbízhatók többé. A tengert elvesztettük. Kis egzisztenciák, kalózok veszett csapatai megbénítják minden kereskedelmünk, minden hajózásunk. Megszűnt a rabszolga-utánpótlás. Megszűnt a gabonabehozatal, és Itália éhezik. A proletár éhezik, a kézműves éhezik, az optimata nagybirtokosok eladósodtak. Nincs arany, nincs pénz, nincs gabona, nincs munkaerő és nincs hadsereg és nincs hajóhad. A pusztulástól, a végveszélytől kell megmenteni Rómát. Az állam, a rendszer, a kétszer birtokos uralma forog kockán. Róma a tét!! Egyedül vagyunk! Kétezren a zúgó, harsogó milliók ellen! A világ ellen! Az elemek tomboló vihara ellen! Senki velünk — csak Hortensius! (*Szörnyülködés, Lentulus helyesél.*)

MONTANUS: (*hidegen, élesen*) És mi a terve a nagy Hortensiusnak?

HORTENSIUS: (*könnyedén, egyszerűen*) Róma megmentése. Tömegbázis teremtése. Tömegek szerzése politikánk alá. A lázongók leszereplése, kettéválasztása, egymás ellen kijátszása. A gyarmatok, a provinciák visszaszerzése. (*Erősebben, méltósággal.*) A rend helyreállítása. A rend, a béke, a munka, a tulajdon biztosítása. Az állam megmentése! Róma! Mi!

MONTANUS: S az eszközök?

HORTENSIUS: Majd Marius és Centurio elmondják.

MARIUS: Nincs rabszolga, mert nincs katona. S mert nincs rabszolga, a végveszély fenyeget. A kard menti meg Rómát. Rómának nincs kardja. Én, Marius, hozom a kardot. Megtisztítom a tengereket, visszahozom a provinciákat. Köteleztem magam, hogy hat hónap alatt szerzek rabszolgát. Eladtam százezer rabszolgát hat hónapra. Itt a kötlevél. Adjátok meg a hatalmat, a törvényes módot, a consuli, hadvezéri megbízatást, és én eleget teszek szállítási kötelezettségemnek. Ha nem? Katonáim bevonulnak Rómába, és én leszek a helyzet ura!

LENTULUS: Rád szavazok, Marius, s én leszek a második consul. De honnan veszed a katonákat?

MARIUS: Proletárok, gyarmatiak, szabadosok, kalózok, útonállóak, szökött rabszolgák ezrével csavarognak Rómában és a birodalomban. Hátályon kívül helyezzük az ősi törvényt. Megszüntetjük a polgári hadsereget, amely már úgymégt meg szüntette önmagát. A birtoktalanok ellenünk

törő hadát használjuk fel, belőlük szervezzük meg az új hadsereget a birtoktalanok, a lázadók ellen.

MONTANUS: És miből tartja el magát e mezítlábasok hada?

MARIUS: Zsoldból, zsákmányból. Leszállítjuk a szolgálati időt, s a veteránoknak földet osztunk.

MONTANUS: (*felszisszen*) Földosztás? Agrárreform?

HORTENSIUS: (*felpattan*) Én fizetem a zsoldot. Én mentem meg Rómát. Az üzletbe befektetés is kell. Ezt így tanulta minden római. Illő, hogy a befektetés egy részét te viseld.

MONTANUS: (*dühödten*) Nincs földosztás! Inkább pusztuljon Róma. És te (*ironikusan*) eltartod Róma hadseregét. Te?! Egymagad?

HORTENSIUS: (*nyugodt erő*) Nem gazdag ember az, Montanus, aki jövedelméből nem tud eltartani egy hadsereget. Egykor a Fabiusok magukra vállalták Róma háborúját. Most Hortensius vállalja!

OCTAVIA: Hortensiusom! Róma mentőangyala! Új Fabius!

HORTENSIUS: És te, Montanus, ti földbirtokosok, senator urak, kivonjátok magatokat?!

MONTANUS: Ha a te hadsereged győz — úgy tied Róma. És meghalt a köztársaság. Újra akad valaki, aki a tirannisra, a diktatúrára tör?! Oh, Jupiter!! És még rám hengerítenéd vállalkozásod költségeit?

LENTULUS: (*kiegyenlítően*) Harminc hold, fejenként és a gyarmatokon! Nem Itáliában! Nem sértené meg a magántulajdon elvét.

MARIUS: A hadseregre, a veteránokra is Róma körül van szükségem!

MONTANUS: Róma ellen? A senatus ellen? Új Gracchus!?

MARIUS: Ha kell — a senatus ellen! Itáliai földosztást akarok kiszolgált katonáim részére. Fejenként száz holdat. Megbízható katonákra van szükség!

HORTENSIUS: Az optimaták eladósodtak. Levítézlettek. Meg tudod te menteni Rómát? El tudod tartani a hadsereget? Ne felejtse, a kamatokat a folyó évre még nem fizetted — légy csendestárs Róma megmentésében. Hortensius csendestársának lenni —

OCTAVIA: — megtiszteltetés. Csapj fel, Montanus (*női eszközökkel igyekszik hatni*), lépj a demokraták közé! A demokráciának ily nagy férfiakra van szüksége. És — Octaviá a demokratáké!

CENTURIO: És ha a gyarmatokon, a provinciákban adjuk a földet, Montanus?! Ne feledd, mint Hortensius csendestársa kereshetsz te is a földosztáson. És ne feledd, a proletárok Rómából való kitelepítése, katonává tévése, eltartása és birtokossá tévése hozzánk, érdekeinkhez láncolja őket és elveszi a lázadók mozgalmának átütő erejét. Leszereli. Jó szelep és levezető csatorna.

MONTANUS: És a hódítás, a gyarmati gabona?! A föld megmarad. De tudok-e konkurrálni a gyarmati gabonával? Ne legyen Rómának katonája, ne legyen gyarmata, — tudjak én gabonát eladni!

HORTENSIUS: És ki veszi meg gabonád, Montanus? Kinek van pénze ma kenyérre?

MONTANUS: És ki veszi meg a gyarmati gabonát?

HORTENSIUS: Folytasd, Centurio.

CENTURIO: A proletárok megnyerésére ingyen gabonát osztunk a gyarmatokról. Ingyen gabonát, ingyen disznóhúst és ingyen cirkuszi játékokat. Panem et circenses, Montane! És miénk a nép!

MONTANUS: És így tőled függ, Hortensius, Itália jóllakottsága? A demokrácia kiéhezteti Rómát, ha akarja!?!

MARIUS: És a kalózok nem éheztenek ki Itáliát? Hiszen éhezünk! Hal-doklunk!

MONTANUS: És ha a gyarmatok elszakadnak? Akkor Róma éhen hal!?

MARIUS: Győzni fogunk. És győz a demokrácia.

LENTULUS: A birtokosok! Már Arisztotelész megmondta: az ember társadalmi lény, zoon politikon. Változók az erkölcsi: osztályok és nemzetek és idők, korszakok szerint. Minden osztálynak más az erkölce és minden korszaknak is más az erkölce. Nekünk sem kell hát változatlan csökönyösséggel ragaszkodnunk az ősi erkölcsökhöz, az ősi törvényekhez. Egy a fontos, ahogy Arisztotelész már megmondotta: a tulajdonosok erkölce a legkülönb erkölcs! A birtokosok összessége uralkodjon. Arisztokrácia vagy demokrácia! Egyre megy! Csak biztosítsa a birtokos osztály uralmát! Róma uralmát.

CENTURIO: És ezt így módon akarod terjeszteni a birtoktalanok között? Arisztotelészt akarod megemésztetni a tömegekkel?! Hogy alávettségük tudatára ébredjenek? Oktalan volna. Nem demokratikus!

LENTULUS: Nem fontos a demokrácia és nem fontos az arisztokrácia. Összebékítés. Egyeztetés. Harmónia, osztály- és pártbéke. Meg kell szüntetni az osztály- és pártharcot, meg kell szűnni a versengésnek a birtokos osztályok között is. A versengésnek akörül, hogy kinek vállára hengerítsük a békéltetés költségeit. Béke, harmónia; Nem mondom, maradjon meg a luxus, a fényűzés, a birtokos élet esztétikai nívója, hiszen már a kirenaikus iskola és Epikurosz is az élvezeteket, a gyönyöröket hirdették. Gyönyör nélkül nincs erény...

CENTURIO: *(belevág)* És ezt akarod hirdetni azoknak, akik csak a kínokat ismerik?! A gyönyört? Az élvezetet? A kínokban vergődőknek? A fetrengőknek?

LENTULUS: Kenyéren és vízen is érezhetni gyönyört. A kánpadon vonagló, a keresztben vérző, az átütött szívű is érezhet gyönyört. De ki tudja, mi az igazság? Minden igaz és igaz mindennek az ellentéte is. Igaz az igaz és igaz a nem igaz is. Nincs biztos igazság! Az igazság fehér. Az igazságok vegyülete az igazság. Ha ugyan ez is igazság!? Megtartjuk a luxust, de megtartjuk az ősi családi erkölcsöt is. Segítjük a népet, adunk neki, de senkitől el nem veszünk. Elengedjük az adósságokat, de megvédjük a hitelezők jogait is. Szabaddá tesszük a rabszolgákat, de a rabszolgatartóknak korlátlan jogot adunk a rabszolga felett a kereszt árnyékában. A gyönyört hirdetjük — és hirdetjük a vágyak keresztre feszítését. Cirkuszt adunk a népnek és ingyen disznókarajt, de kibeszéljük agyából az uralom vágját, a márványpaloták vágját. Gyönyört adunk a népnek, ingyen mámort adunk neki, és magunk alá nyeregeltük őt, prédikálva nekik a hatalom megvetését, a mindenbe bele nyugvást, a sztoikus apátiát, a nem érdemes hitetlen szkepticizmusát, a cinizmus életmegvetését. Elhisszük neki és elhitetjük vele, hogy meg kell váltani a világot, de elringatjuk az isteni megváltás, isteni kinyilatkoztatás megváltó szózatának megvárásába, mint az újplatonisták hirdetik. A szkeptikusokat, epikuristákat, cinikusokat, sztoikusokat, újplatonistákat szabadítjuk rá a népre. Megvesszük testét az ingyen gaboná-

val, lelkét a cirkusz, a filozófia és vallás mákonyával, és biztosítjuk a birtokosok uralmát. Jó lesz így, Centurio? Jó lesz így, Hortensius?

HORTENSIUS: Ha ez sikerül neked, második consul vagy Marius mellett. Mariusé a harctér, a tied Róma. És Centurio lesz a néptribun. Az övé az utca; a kézművesek, a proletárok átszervezése.

CENTURIO: És társaim?

HORTENSIUS: Rád bízom. Válassz magadnak az eladósodott aranyifjak közül. Esetleg egy megbízható proletárt, aki nem gondolja komolyan, amit a tömeg mondat vele — és főkönyvemben van még részükre néhány üres lap. És te, Montanus? Te hallgatsz? Megegyeztünk a jelöltekben, a programban?

MONTANUS: *(erélyesen)* Nem! Vesszen Róma! Vesszen minden! Egy tapodtat sem engedek az ősi elvből! Az abszolút erkölcsből. A földbirtokosok sértetlenségéből.

HORTENSIUS: Ha nem velem — hát ellenem! Elválnak útjaink. Jön Marius, jön az új hadsereg! A proscriptio, Montanus, nem félsz a proscriptiótól? Az arisztokrácia élete és vagyona forog kockán!

MONTANUS: Vér nem válik vízzé. Jöjjön a polgárháború, jöjjön a terror! Testemen át nyúlhatsz csak tulajdonomhoz! *(El.)*

HORTENSIUS: Marius! Fél év múlva Róma sorsa kezdedben lesz. Készülj a harcra! Talán átmennék az étkezőbe. *(Előrebocsátja őket. Átról felhangzik újból a zene. Hátramarad Centurióval.)* Centurio! Mint kilátásba helyeztem: lányom, Júlia a tied. Még fiatal, alig tizenhárom éves, de végtére: hetéra van elég. Az esküvő lenne talán minél előbb. Még mielőtt hozzáfognál az utca megszervezéséhez. *(Előrebocsátja Centuriót, pár pillanatig egyedül Octaviával.)* És most Róma a zsebemben van. *(Zene — győzelmi dal.)* A kormány és mindkét párt főemberei adósaim és ügynökeim. Uralkodjanak! Kormányozzanak! Szerepeljenek! Vérezzenek! Én meghúzódok csendesen a háttérben, hálóm közepén, jó szorgalmas pók módjára. S aratom, amit ők vetnek nekem.

OCTAVIA: *(átöleli)* És szereted hú Octaviádat!

5. kép

Ázsiai görög város. Mondjuk, Szmirna. A fórum. Görög stílű oszlopsorok, törvényszék, senatusi palota és piactér egyúttal, a bankárok asztalaival. Ünnepi hangulat: nagy, ténfergő tömegek a téren, mint falvakban és kisvárosokban szokásos vasárnap: a periféria elvegyül a fórum népével. Nagy tarkaság. Csupa mozgás, lendület. Izgalom. A tömeg legnagyobb része görög, de van köztük szíriai, zsidó, örmény, perzsa, arab, egyiptomi, szerencsen, berber, numídi, szkíta és perzsa római polgár is. Kisebb csoportok alakulnak, amelyek állandó mozgásban vannak: könnyen olvadnak össze homogén tömeggé, és könnyen válnak szét ismét. Perifériák népe, rabszolgák, zsidók, görög polgárok és római polgárok csoportjait lehet világosan megkülönböztetni, mint oly csoportokat, amelyek nehezebben vegyülnek el a többiekkel: külön fajsúlyuk, megkülönböztető öntudatuk van, és ezt csak nagy, közös, felrázó élmény feledtetni el velük. Ismert személyek

közül csak a Déloszban látott tanító-rabszolga van jelen, aki már átvette Athenion ideológiáját. Neve mondjuk a Déloszi tanító, vagy egyszerűen tanító: DASZKALOSZ. Itt van ARISZTION, az athéni tanító, aki Athén rabszolgáit már szállította Mithradatesznek. ARCHELAOSZ, Mithradatesz hadvezére.

1. KÉZMŰVES: Le az idegenekkel!

2. KÉZMŰVES: A római negyedbe! Füstöljük ki az idegeneket! *(Nagy zaj, helyeslés, forradalmi hangulat.)* Rombolni! Törni!

ARISZTION: *(egy emelvényre pattan)* Polgártársak! *(Gazdag görög kereskedők és hajótulajdonosok arcjátékán és testtartásán már látszik, hogy lélekben különváltak a tömegtől, Arisztion első szavára, habár az ideggyűlölet az ő jelszavuk volt.)* Polgártársak!

GÖRÖG POLGÁR: Polgártárs?! Szolga!

ARISZTION: Éhezők! Testvéreim a szenvedésben! Kik túritek Róma uralmát, az idegen barbár kizsákmányolását! Ki az oka szenvedéseiteknek? Mért nyomorogtok? Mért nincs munkátok? Hol az egykor virágzó ázsiai ipar, ázsiai jólét? Hova lettek a rendelések, a pénz, a bőség? Hova tűntek olajtól csorgó bőséges esztendeink? Idegen betolakodók rabolták el. A pénz, a jólét, a vagyon Rómába vándorolt! Hova lettek fiaink, bátyáink, apáink?! Róma korbácsa szelte fel testüket! *(A polgárok helyeslőleg bólongatnak. A tömeg féktelen zsvajgása egyre erősebb.)*

GÖRÖG POLGÁR: Le Rómával! Le az idegen uralommal! *(Viharos helyeslés.)*

ARISZTION: Le Rómával! Le az idegen uralommal! Emeljük magasra az ázsiai hellenizmus zászlaját! A hellenizmus Róma ellen! Az adóbérlők ellen! A rabszolgavadászok ellen! A bankárok ellen! A hajótulajdonosok ellen! Az áruházak konkurrenciája ellen! Fegyverbe, kézművesek! Fegyverbe rabszolga társaim! Róma ellen! A hellenizmus védelmére! Ázsia megvédésére! Mithradatesz köré! A szabadságért! Rabszolgák, Mithradatesz a szabadságot hozza! Az életet! Az emberi méltóságot! Kézművesek! Perifériák nyomorgói! Mithradatesz adósságelengedést hirdet. Letörjük a bankárok uralmát! Testvérek! Napállamot alapítunk! Mithradatesz oltalma alatt! Álljatok be Mithradatesz hadseregébe! A gyűlölt Róma, a bérlők, a lovagok ellen! A tulajdonosok ellen! A római negyedbe! Utánam, testvérek!

GÖRÖG POLGÁR: Állj! Hol van Archelaosz? Hol a hadsereg?

ARCHELAOSZ: *(előlép.)*

GÖRÖG POLGÁR: Archelaosz! Hallod a rabszolgát?! Nem tesz különbséget bankár és bankár, római és hellén bankár között... *(Szavát elnyomja a tömeg elemi kitörése és rombolása. A római polgárok már veszélyben vannak.)*

ARCHELAOSZ: Csak ígéret! Győzzük le Rómát, helyreállítjuk a rend uralmát. A törvénytiszteletet. A tulajdon tiszteletét. Az adószedést.

GÖRÖG POLGÁR: Halott bankár nem sír kamat után! Utánam az özönvíz! *(A tömeg fékevesztett. Megkezdte egy bankár kirablását.)* Most segíts!

ARCHELAOSZ: Polgártársak! Halál a rómaiakra! Esküdjetek fel Róma ellen! Mithradateszre, az ázsiai háborúra! *(A tömeg esküszik.)*

HANGOK: *(a polgárok csoportjából)* Vezess, Archelaosz!

ARCHELAOSZ: Polgártársak! Mithradatesz esküdt katonái! Parancsnokságom alatt álltok! Katonához nem illő a zavargás! Felesküdtetek! Bizzatok Mithradateszben. Ő megteremti a Napállamot. Csak előbb győzzük le a gyűlölt Rómát. A győzelem meghozza a szabadságot. A jólétet, a szabadságot! A napállamot! Utánam! A csatatérre! Győzelemre vislek! És győzelmi-torra. Halál Rómára! Üdv Mithradatesznek!

TÖMEG: Üdv! Üdv!

DASZKALOSZ: *(hirtelen magasba lendül)* Rómában a rabszolgák azt kiáltják, hogy Üdv a hadvezérnek, mielőtt a vadállatok halálra marcangolják meztelen testüket! Üdv Mithradatesznek, kiáltjátok ti is. Testvérek! Rabszolgatársaim! A halál vár rátok is! A szétmarcangoltatás. Vadállatok feneketlen toroka tátong rátok! És ti: Üdv Mithradatesznek! kiáltjátok! Róma és Ázsia egy. Római adószedők markából Archelaosz markába kerültek. Csak Szmirna tartományában hetvenöt védett kastély áll adótok őrzésére. A kastélyok állnak még! Archelaosz fegyveresei őrzik. Nem szabadultok az adószedőktől, míg a kastélyokban Mithradatesz az úr! Ne Róma ellen harcoljatok, testvérek! Ne a római adószedők ellen! Az adószedők ellen! Minden adószedő ellen! Ne a római bankárok ellen, a hellén bankáros védelmében! A bankárok ellen! Ne Mithradatesztől várjátok a Napállamot! Magatok teremtsétek meg. Akkor lesz a tiétek. Már Arisztonikosz alapított Napállamot Ázsiában. Tej-jel-mézzel folyó paradicsomot. Az aranykorszakot hozta vissza! A vízözön előtti időköt! Évekig tartotta magát. Róma bankárai, Róma urai évekig harcoltak ellene. Győzedelmes volt. Tartotta magát. Az erő és közösség, a közösség, a tömeg ereje tartotta. És tartotta volna mindmáig. De Ázsia ura csatlakozott Rómához! Ázsia ura eladta a sokat hirdetett hazát Rómának. Eladta magát, eladott titetek Rómának, és közös erővel győzték le Arisztonikoszt. Rómában végezték ki. Rómában állt keresztje, de Ázsia ura szolgáltatta ki Rómának! És ti tőle várjátok az új Napállamot?! Testvérek! Ti Mithradatesztől várjátok a hazát? A szabadságot? A jólétet? Az emberi életet és méltóságot? Magatokban bizzatok! Az erőben. És a közösségben! Testvérek! Róma forrong. Rómában is élnek testvérek. A római testvérek fegyvert fogtak. Nem a saját Mithradateszük, nem a saját Archelaoszuk védelmére és nem Ázsia ellen! Nem! Ők tudják, hogy a Mithradateszek mindenütt egyformák és tudják, hogy a nép mindenütt egyformán testvér. Önmagukért fogtak fegyvert! Nekik mindegy, hogy Hortensius vagy Mithradatesz-e az úr. Hacsak vannak a világon urak! Fegyvert fogtak a Napállam megteremtésére. Minden Hortensiusok és minden Mithradateszek ellen. A közösségért. Az életért. A szabadságért. A békéért. *(A tömeg feléje fordul hitével.)*

POLGÁR: *(magából kikelve, a rettegés veszettségével)* Archelaosz! Hol a hadsereg? Hol az ígéret?!

ARCHELAOSZ: Késő. A tömeg kicsúszott kezemből. Most egyelőre, míg a háború tart, kénytelenek leszünk megadni a népnek mindent. Adósság- és kamatelengedést. Rabszolga-felszabadítást. A győzelem tízszeresen hoz vissza mindent.

POLGÁR: Kiszolgáltatsz a veszett sakálok romboló dühének!? Úgy elhagylak! Róma mellett a helyem!

MÁSİK POLGÁR: Érzem, a hellén műveltség új központja Keletről Nyugatra tevődött át. Athén örököse Róma. *(Római polgárok felé hú-*

zódnak, és velük együtt menekülnek a kikötő felé. A tömeg rombol. Daszkalosz csendesíti őket.)

ARCHELAOSZ: (egy-két csatlósához) Elfogni a tanítót, a déloszit! Arisztion, légy ura a tömegnek! (Emelvényre lép, a tömeghez.) Nincs többé adósság! A rabszolgák mától szabadok! Senki sem köteles urához visszatérni, aki belép a hadseregbe! Egy óra rombolást engedélyezek. Egy óra zsákmányolást. Le a bankárokkal! (Kialtások, rombolás. Daszkalosz eltűnt a tömegben, amely rombolva tovavonul.)

Szünet. Csend. Romok. Peszta tér. Sehol senki. Azután előbújik egy békés, szakállas zsidó: állatbőr vetve át rajta. A természetes, mezei életmód s a belső lelki béke és harmónia tükröződik arcáról. Esszeus. Neve mondjuk: JÁNOS. Később DASZKALOSZ.

DASZKALOSZ: (előmerészkedik) Kicsúszott kezemből a tömeg, és meg van ásva sírja.

JÁNOS: Mert a tömeghez fordultál. Az egyeseket nyerd meg, és tiéd a tömeg.

DASZKALOSZ: A helyzet hozta magával. Beszéltem egyesekkel a meggyőzés eszközeivel, és szoltam tömegekhez a belőlük áramló szuggesztió visszafordításával.

JÁNOS: A meggyőzés az értelemhez szól. Maradandó és békés harmóniában pihenteti el a lelket. A szuggesztió az ösztönöket korbácsolja fel, a szenvedélyeket. Felforraszt és a rombolás vadállatiságába zúdít. A harc a háború eszköze. Békét akarunk, építeni akarunk. A szuggesztió, a tömeg rombol, tör-zúz és öl, garázdálkodik.

DASZKALOSZ: Te esszeus vagy?! A viharban galambokat eregetsz?! Olajjal csendesíted a zúgó, viharzó tengert? Először a szenvedély, azután a békés harmónia. Előbb a harc, a düh, azután a béke, az elsimítás. Előbb a rombolás, azután az építés. Hová akarsz építeni, hol akarsz építkezni a vér- és könnytarajos kráterek tüzeiben?! A béke a harc gyümölcse! Az építés csak az eltakarított romok helyén kezdődhet meg. Aki ma a békét prédikálja, a zúgó harc viharában, az lefegyverzi a szenvedőt, és a fegyvert a dühöngő ellenség kezében hagyja. Az nem elpihentet, hanem kiszolgáltat. Hazát akarunk teremteni a hazátlanoknak. A Napállamot akarjuk életre hívni! De hová? És kivel? Amíg a sokhazásoké a tér, nem juthat haza a hazátlanoknak.

JÁNOS: Hazát teremteni?! A haza ellenségeinek jelszava! Államot és nemzetet foglal magában. Az állam erőszak, nem a béke eszköze. Amíg állam van, van erőszak, van törvény, van bíróság és van elnyomott, aki túri az erőszakot. Amíg van nemzet, a kizsákmányolók eszköze lesz mindig az elnyomottakkal szemben. Vajon Mithradatesz nem a haza, a nemzet, az idegenek elleni gyűlölet felszításával próbálkozik, hogy uralmát, vagyonát s a tulajdonosok osztályának uralmát visszabüvéskedje? És Ariszthiont, a rabok vezérét, nem a görög haza, a hellenizmus vakított Mithradatesz szolgálatába?! Egy akol és egy pásztor. Egy nemzet vagyunk széles e világ minden népe. Testvérem minden elnyomott. Legyen bár Róma, Ázsia vagy a zsidó Makkabeusok kisemmizette.

DASZKALOSZ: Nem értettél meg, testvér. Nem a római, nem a gö-

rög és nem a zsidó hazát akarom én felkínlódtni. A hazát! A minden elnyomottak testvéri békés hazáját, az emberi közösséget prédikálom én.

JÁNOS: Én is a békés közösséget prédikálom és a mindenki testvériségét. De te harc útján akarod elérni. Az erőt hirdeted, s nem veszed észre, hogy az erő erőszakot jelent. S ahol erőszak van, ott van erőszakoskodó, és van, aki túri az erőszakot. Nem változást hirdetsz te, nem az uralom megszűntét, csak az uralom átjátszását egy új, egy más elnyomó kezébe. Csak a szereplők cserélődnek fel, a szerep marad a régi! Hát a zsidó Makkabeusok nem az elnyomók elleni harcot hirdették talán és nem a békés közösséget mint a harc gyümölcsét?! És új nemzeti elnyomást teremtettek, és életre hozták az új osztályokat és új pártokat. Van hellén főpapi párt, és van az írástudók zsidó középosztálya, és mind a kettő ráfekszik és szija a nép sorvadó nedveit az isten, a haza, a hellén kultúra nevében. És a zelóták, a külvárosok nyomorgó fiai nem a Róma elleni nemzeti harcot hirdetik talán — és nem készek bármikor Róma örökébe ugrani?! Minden erő erőszak, és minden erőszak és minden hatalom forrása a gonoszság! Fürödj meg a hús Jordán vizében, hogy lehütsd gonosz szenvedélyed.

DASZKALOSZ: Az erőszak az elnyomás eszköze, de lehet az erőszak a jóság teremtő forrása is. Ha látod testvéredet a gonosz fejszéje alá bukni! Te habozni fogsz, nem fogod akár a rád kényszerített erőszak árán is megmenteni az életnek?! Ha te nem ütsz, téged ütnek le! S ha leütöttek, megteremtheted-e a békés esszeusi közösséget? Erkölcösebb-e: hagyni élni, virulni, hagyni működni a gonoszt, a jó, a szelíd pusztulására, vagy leütni és megmenteni ezzel a jóságot?! Mi az erkölcsösebb, földre kényszeríteni a pár ezer erőszakos, gonosz elnyomót és véget vetni a gonoszságnak, vagy békés szívvel, ölbe tett kézzel elnézni, hogy nyomorítja el a milliokat a pár ezer gonosz?! Nem tőled függ, Jordánban hűsölő esszeus, nem tőled függ, János, hogy békés maradsz-e vagy kardot rántasz! Ránk kényszerítik az erőszakot, s ha Marius vagy Archelaosz vagy a Makkabi kalapácsa zuhan fejedre, nem tűrheted, hogy agyadban összezúzza a Napállam tervét, mielőtt bele is kezdte volna megvalósításába! Ha bűn (*egyre emeltebb hangon*) az erőszak, a ránk kényszerített erőszak formájában is, úgy én magamra veszem a bűnt, a világ bűnét, magamra veszem az eljövendő nemzedékek bűnét, hogy ők büntelene lehessenek. Én gonosz leszek, hogy ők jók lehessenek! Szenvedek, harcolok, hogy ők boldog békét élhessenek meg.

JÁNOS: Én nem veszek tudomást a harcról, mert írva vagyok: Aki kardot ragad, kard által vész az el! Mi a Jordán völgyében különváltunk az egymást ölő pártoktól, megteremtettük békés közösségünket, és minden előzetes harc nélkül éljük a magunk önzetlen, tiszta, boldog életünket.

DASZKALOSZ: S ha rátok törnek, ha békés csöndetek feldúlja Archelaosz vagy Marius zsoldos bandája, ha a banditák keresztre vonják a jóságos közösség tagjait? Mondom néked, János, amíg zúg a tenger, nem lehet boldog, zavartalanul békés sziget benne!

JÁNOS: Mi a belső erkölcsi zavartalanságot élvezzük, túl minden hatalmi tényezőn.

DASZKALOSZ: És én mondom néked, János, aki élni hagyja a gonoszt, a gonosz által vész az el. Aki a hatalmat le nem küzdi, hanem félrevonul előle, az a hatalom eszközévé válik! Jönni fog majd, János,

közétek egy írástudó, egy köpönyegforgató önző farizeus, aki hatalmi tényezővé fogja tenni közösségetek, és felhasználja uralmi céljai eszközeül, és az elnyomottak közösségét elnyomó közösséggé változtatja át! (El.)

JÁNOS: *(megbűvölve áll, mint aki víziókat lát, aztán lassú, letört léptekkel indul a Jordán vize felé.)*

6. kép

Cirkusz Rómában. Körül a lépcsőzetes üléseken a jóllakott nép, kezükben még esetleg a kapott kenyér és hús, és falatoznak. Középen az aréna: rabszolgákkal és vadállatokkal. Az előadás megkezdésekor ezeket visszavezetik. A cirkusz előtti téren ingyen gabona- és disznókarajosztás a fővárosi proletárok részére. CENTURIO intézkedik: a nép kedvence. Körülötte aranyifjak. Vagy felfutnak hozzá jelentésekkel. Itt-ott fegyveres desperádók állanak: banditák, az egyes aranyifjak bandáiból. A cirkusz főhelye üres, később LENTULUS és MARIUS consulok a lictorok kíséretében. A lictorok kezében a fasces a bárdal. Üdvözlések előre emelt kézzel: római üdvözlés. Közöttük HORTENSIUS s néhány más előkelőség. Nők nincsenek jelen. Legfeljebb hetérák az előkelő páholyokban, utcai nők a proletárok között s a gabonaosztás körül, vagy a banditák felé alázkodva. Itt-ott feltűnik VULPES ismert alakja. A falakon táblák, elolvasható rajtuk: Proscriptio. Itt-ott a téren hullák és a fosztogatás elhullajtott tárgyai.

CENTURIO: *(a tér egy emelvényén ellenőrzi az osztást. Egy proletárhoz, akibe egy szajha kapaszkodik)* Szép a babád! Dupla porciót érdemelsz! *(Kiosztóhoz.)* Dupla porciót a szép Publiusnak! Nagyobb legyen a potenciája! *(Durva kacaj, amelyből kiérzik Centurio népszerűsége. A szajha köszönetképpen durván — mondjuk szoknyafelhajtással — felkiáltkozik. Újabb kacaj. Megjegyzések.)* Köszönöm. Hússal el vagyok látva! *(Kacaj.)* Következő! Aki megkapta mai porcióját, be a cirkuszba! Centurio új meglepetésről gondoskodott. *(Fölfénylő arcok.)*

ARANYIFJÚ: *(fellép az emelvényre. A kiosztás és a cirkuszba áramlás tovább tart)* Megjöttem, Centurio! Mai eredmény húsz arisztokratafej. Közbecsúsított, sajnos, egypár lovagi is. De ki tudja visszatartani e banditákat! Nem baj. Kövér falatok. És kisebb lesz a konkurrenszek száma. Az árverésnél remélem nem feledkezel meg rólam sem. Az ingóságot kiosztottam zsákmányképpen embereimnek. Annál buzgóbbak lesznek holnap.

CENTURIO: Montanust meglelted?

ARANYIFJÚ: Olyan a szimatom, mint Romulus farkasának volt. Hajuknál fogva cibálom elő az embereket. Montanust sehol sem találok. Campania mocsaraiban vesztettük el a nyomát. Pedig szeretném rátenni kezem vastag nyakára. A vérdíjből szanálnám magam. Minden adósságom kifizethetném.

CENTURIO: Igyekezz! Talán megvásárolhatod birtokait. Az államnak

mindegy, kinek adja. Talán biztosítani tudom részedre Lentulus jóindulatát, s ha elérjük, hogy más licitáló ne akadjon, a vérdíjból kifizetheted.

ARANYIFJÚ: Montanus fejéért Montanus birtoka! Nem volna rossz. Senatorrá lennék. Urrá! Csak félek, Hortensiusnak ne fájjon a birtokra a foga.

CENTURIO: Bízd rám! Hortensius már megkapta nevét a proletároktól. A Nagy Bezsebelővé lépett elő. Tegnap láttam egy képet, holnap már minden falon rajta lesz: Hortensius Itália mellett. Itália nagy zsák. Hortensius épp a vállára akarja emelni, hogy hazavigye. A tengerben áll, s a tenger vérszínű. Hortensiuszal elintézem az ügyet.

ARANYIFJÚ: Ha megteszed, jövőre te vagy a consul. Suburát szállítom. (El.)

CENTURIO: (a cirkuszba vonul) A consulok érkeznek. (Belép Marius és Lentulus a lictorok kíséretében. A tömeg: római üdvözléssel, üdvözléssel üdvözlővel üdvözlővel őket.) Felséges nép! Római polgárok! Centurio nagy újítással kedveskedik a népnek! Mától kezdve a felséges nép átveszi az imperátor, a diadalmas hadvezér jogát. A nép a felség, a népé legyen élet és halál joga! Mától kezdve ti adjátok meg a jelet a győztes gladiátoroknak. Kegyelmet oszthattok vagy halált, élet és halál uraivá teszek meg. Üdv a felséges népnek! (Tomboló üdvözlés. Centurio megadja a jelet, az ajtók megnyílnak, s két gladiátor lép be. Megkezdődik a cirkuszi játék. Ezalatt Hortensius páholyában.)

HORTENSIUS: Kivánj valamit, Octavia! Ma jó napom volt! A senatusi párt szétrobbantva. A külön senatus, amit én állítottam össze, jól végezte dolgát. A senatus az enyém, az utca az enyém. Csak ma húsz ellenség rövidült meg egy fejjel. Darabszám vállalták Centurio bandavezérei, darabja tízezer sestertius. Birtokuk megér kétszázmilliót. A consul Marius. Megveszem ötvenezerért. Negyedmillió befektetés, kétszázmillió jövedelem ellen. Megkerestem a magam kis hasznát ma is Montanus nyakasságán.

OCTAVIA: Montanus még bújdosik. A villáját szeretném a Tiberis partján, és ajándékozol, úgye, egy gyors tengeri vitorlást? Szép utakat teszünk majd rajta Szicíliába, Karthágóba, Alexandriába. (Hízeleg.)

HORTENSIUS: Ha szabad lesz a tenger. Marius nemsokára indul. Csak Atheniont kell még levennie. Az optimatákkal elkészült. Montanus nyakas volt. Befektetés nélkül akart keresethez jutni. Befektetés nélkül nincs üzlet. Most az enyém az optimaták birtoka, és optimata vagyont fektetünk be mégis a felszabadítás üzletébe. Montanus villája a tied, Octavia! De birtoka, rabszolgái Sextus Juliusé, az aranyifjúé. Nem nagy ár. Az ő bandája dolgozott legjobban. Ötven szenator, három tüntetést szállított. Megnyerte egész Suburát az optimaták ellen. Jó, kezes szenator lesz. Jókora birtokkal — készpénz nélkül. A kezemben lesz. Elszánt és merész. Semmitől sem riad vissza. A jövő embere.

OCTAVIA: De ha Montanus sereget gyűjt maga köré? És sereg élén tér vissza Rómába? És visszafordítja a proscriptiót?

HORTENSIUS: Montanus csak egy ember! Nincs senki a háta mögött. A senatusi párt le van verve. A tömeghangulat ellenük fordult. És pénze sincs Montanusnak. Miből gyűjtene hadsereget? Az optimaták levítéztettek. Nincs pénzük. A mi adósainkká, ügynökeinkké degradálódtak. Földet osztani nem akarnak. Így még ígérgetni sem tudnak. Nincs mit

tartanunk Montanustól. Rómában vagy Campania mocsaraiban: élön is halott, s utóda és örököse a senatusban az én emberem, Sextus Julius.

OCTAVIA: És a gabonaosztás, Hortensius? A disznókarajok? A cirkuszi játékok? Nem megy rá minden jövedelmed? Nem fecséreled el minden készpénzedet?

HORTENSIUS: (*kacagva*) Róma a Nagy Bezsebelőnek nevezett el. Hortensius nem véti el a számítást. Az én gabonámat osztják ki, és az én disznaimat szeletelik fel a piacokon. De nem én osztom: az állami tisztviselők! Az állam gondoskodik polgáraitól! Videant consules! Megveszi tőlem készpénzen, kiváltságokon, minden gabonafeleslegem. Jól keresek rajta. Ki venné meg ma gabonám, ha az állam nem venné meg?! Így tudok eladni. Lentulus megveszi. Kifizeti az államkasszából. Zsebre vágja persze a maga részét. Ingyen osztja ki a gabonát. És megnyeri nekem Róma polgárainak rokonszenvét. Nyerek pénzben és hatalomban.

A párviadal még egyre tart. A tömeg türelmetlenkedik. Zajongás. Terrorizálják a gladiátorokat. Tovább küzdenek. Mindenki figyelme feléjük fordul. Hirtelen, mintha adott jelre történne, az egyik térdre bukik. Hatalmas zaj. Tetszésnyilvánítás. A győztes a tömeg felé fordul. A tömeg kis kivétellel hüvelykmozdulattal a halál jelét adja meg. Erre hirtelen, indokolatlanul a legyőzött is talpra ugrik. Közben az örök a tribünök alatti terembe mennek, amely az arénából nyílik, hogy új gladiátorokat vezessenek elő. A tömeg egyre hevesebben zajong, mert a győztes gladiátor még mindig habozik. Az örök arcán meglepetés, megrökönyödés látható. Elhagyják helyüket, és Centurio felé sietnek. Az ajtót nyitva hagyják. Féktelen zaj. Centurio Marius felé igyekeznek. E pillanatban:

GLADIÁTOR: Visszafordítjuk a kardot azok ellen, akik kezünkbe adták egymás elleni harcra! (*Átkarolva gyors iramban a nyitva maradt ajtón át el.*)

MARIUS: Hagyjátok a kettőt! Tisztek, hozzám! (*Bandavezérek és praetoriánusok, meg lictorok köréje gyűlnek.*) A gladiátorok teljes fegyverzettel megszöktek a cirkusból. Azonnal utánuk! Riadó! Felkutatni Rómát és környékét. Elfogni őket, mielőtt a hegyekbe veszik magukat! (*El.*)

OCTAVIA: A gladiátorok! Élni akarnak! Pedig milyen szépen tudtak meghalni!

HORTENSIUS: Athenion! Athenion hatalma elér Rómába!

7. kép

A Vezúv krátere. A lázadó rabszolgák tábora. Különböző nemzetiségű: gall, germán, afrikai, ázsiai, balkáni, görög rabszolgák. Vannak köztük földmunkás, ipari, bányász rabszolgák és gladiátorok. Fegyveresen gyakorlatoznak a gladiátorok vezetése alatt. Van köztük egynéhány nő is: leginkább ger-

mánok. Középen a vezérkar: ATHENION, DASZKALOSZ, VULPES, az előző kép győztes gladiátora, neve: ILLIRICUS, erős, izmos, fiatal, intelligens arcú; CORNELIA s egy germán, kimber nő, neve, mondjuk, KIMBRIA. Előbb magukban, aztán a gyakorlatozók köréjük gyűlnek.

ILLIRICUS: *(egészséges nevetéssel)* Sikerült! Az öröket könnyű volt meggyőzni. Marius rossz taktikus! A légiókat hozza ellenünk, szétszórt egyesek ellen! Azt hitte, zárt csapatot talál maga ellen. A banditák veszélyesebbek lehettek volna. Portyázó martolócok! Különösen Sextus Julius banditái. Az erős nápolyi bor szerencsére levette őket a lábukról. Mámorosak voltak: bortól, vértől, vásárolt szerelemtől.

ATHENION: Fegyver volna és volnának tisztjeink is most már. Mégis kevés a fegyver.

ILLIRICUS: Portyázásra elegendő. A felfegyverzett rész megütközik a szétszórt római csapatokkal. Elszedi fegyvereiket, s így lassan felfegyverezzük az összes csapatokat. Addig a légiókkal való harcról le kell mondani.

VULPES: Csak tudjuk visszatartani addig embereinket. Gyors siker tarthatja csak őket együtt.

DASZKALOSZ: A portyázás élelmet is juttat embereinknek. De tegnap ismét rajtakaptam egy csoportot, amint aranyat, drágaságokat, bort zsákmányoltak. Szétszélednek, és ott akarják folytatni, ahol volt uraik abbahagyták.

ATHENION: Iskolázni, nevelni kell őket. Megadni nekik a magasabb élet felfogását. Világnézetet kell alájuk emelni, hogy emelkedettebb szempontból lássák a mozgalmat. Annak jelentőségét. Válasszátok ki az értelmesebbeket, akiket a szolgasors nem alázott lélekben is szolgává. Akiket a nyomor, munka, kiszolgáltatottság nem nyomorított lélekben is állattá, akik megőrizték rugalmasságukat, erkölcsüket, nem lihegnek csak bosszút, és nem vették át uraik pocsolyaerkölcsét. Adjatok ezeknek világnézetet, magyarázatot meg a szabadság értelmét, a további munkakötelezettség szükségességét, a Napállam szervezetét. Ezek iskoláztassák tovább altisztjeiket, s ezek tovább: mindenki a maga csoportját. Nem maradhat tiszta, aki pocsolyában fetrengeni kényszerült. Le kell mosni őket. Lefaragni róluk a mocskot: a munkátlanság, rablás, tivornyázás, úri semmittevés, más nyakán élőködés vágyát.

DASZKALOSZ: Ezt mondta az esszeus János is. A lelkifürdőt ajánlotta, a lehülést, letisztulást a Jordán hús hullámaiban. Eldobott magától engem, eldobta a harc, az erőszak vonalát magától. Mégiscsak szeretni tudom. Sajnálom. Tőle sokat tanulhatunk.

CORNELIA: Nehéz lesz kibékíteni a két végletet. János a békét hirdeti: az út végét az út elején. De aki lemond az útról, sohasem fut célba. Durva embereink csak az erőszakot látják, a bosszút, a kardot és cél nélkül, szándék nélkül, ha győznének is, csak ott folytatnák, ahol uraik abbahagyták. Összeegyeztetni a két végletet: először a harc, azután a béke! Először az út, de amely végül célba fut. Rombolva építeni, és építve rombolni! Athenion! Hiszel-e erődben, hogy meg tudod ezt láttatni csak sárba vagy csak égbe néző emberekkel!

ATHENION: Hitem nem kezdheti ki semmiféle tapasztalat-rozsda. Elkezdttem volna e hit nélkül? Elkezdtem volna-e, ha nem látnám az utat

és nem látnám a célt? Az esszeus János mesélte, ugye, hogy Mózes egykor negyven évig járatta népét a pusztában, míg új emberekké nevelte őket a szabadság, a természetes élet segítségével. Ez a tábor a szabadság nevelő iskolája kell legyen! A szolidaritás, a Napállam gladiátor, harcos iskolája. Kettős lesz a harcunk: az urak ellen Rómában és az urak ellen, akik bennünk laknak. De csak a Róma urai elleni harcban győzhetjük le a bennünk lakó úr-embereket! Ez a meggondolás vezessen a harcban! Ezt terjesszék az emberek, az egyek és a milliók között. De mondd, Illiricus, hogy találtál Kimbriára. Hogy kerül ő kö-zénk?!

ILLIRICUS: Azt Kimbria jobban elmondja nálam.

KIMBRIA: Az Alpok tövében volt a nagy csata Róma légiói és szabad törzsünk között. Hallom, hogy Rómában a nő tárgy, játékszer: nem ember. Nálunk, germánoknál az asszony ember. Részt vesz a munkában és tanácskozásokban, és részt vesz a harcokban is. Nálunk nincsenek rabszolgák, mi mindannyian egyformák és szabadok vagyunk. Én is ott voltam, végignéztem az ütközetet, és bátorítottam a törzs harcosait. De egy római osztag körülfogott a harc hevében, és fogság fenyegetett. Asszonyaink, akik észrevették a veszélyt és látták, hogy itt már nincs kiút, szívükbe döfték késüket. Mert mi, germánok inkább a halált választjuk, mint a szolgaságot. Én küzdöttem, és nem jutott már időm az öngyilkosságra. Rabszolga lettem. Megszöktem, és találkoztam Illiriciusszal. Most itt vagyok. És ajánlom nektek a közös harcot a világ egyetlen szabad nemzetiségével, a germán szabad törzsekkel. Összekötjük a délt az északkal, és elszakíthatatlan láncot alkotunk. A mi törzsünk hatalma Hispániába ér el. A Rajnától Afrikáig, az Atlanti-óceántól a Tigrisig és Eufráteszig terjedne Napállamotok uralma.

ATHENION: Nem uralomra törünk. A ti germán törzsetek pedig elhagyta az ősi közösséget, és uralkodni akar. Aki pedig uralkodik, az előbb-utóbb szolgává válik, mint Róma polgársága, s mint a gall törzsek szövetsége. Nem sokáig kell várnunk, s törzsetek harcosai a leigázott néppel együtt le fogják igázni saját népüket is. Lesznek közöttetek is urak és szolgák. S ahol urak és szolgák vannak, ott az asszony csak szolga lehet. A néppel szövetségre lépek: férfiakkal és asszonyokkal, de nem a vezérekkel. Illiricus majd megcsinálja a hadjárat tervét, hogy északon találkozhatunk. Pár gall rabszolgát küldünk veled az előkészületek megbeszélésére. Azok értik a nyelvet. Vállalod a megbízatást ilyen értelemben?

KIMBRIA: Véneink beszéltek, hogy apáik életében még nem voltak vezérek, Kuningok, nem voltak harci vállalkozások, nem voltak hadifoglyok és nem volt zsákmány, se hódolt terület. Az asszonyoknak is nagyobb jogaik voltak s a törzs hozta a határozatokat. Most csak tudomásul veszi, mikor a vezér, a Tingen, kihirdeti akaratát. Ők sem csináltak még rabszolgát, a foglyokat leölték. Mostani vezérünk életben hagyja a foglyokat és leigazza őket. És hatalma egyre nő. S a fegyverkészítő kovácsok hatalma is. Tőlük függ a győzelem, és ők kihasználják ezt. Igazad lehet, Athenion. Felcsapok. A régi közösség helyreállítására. A vezér és a fegyverkovácsok ellen! Adj embereket mellém! Indulok! Az utat, amit egyszer megjártam, nem feledem el. És nem felejtlek el téged s a Napállamot. (El.)

MIND: Üdv!

ATHENION: S hogy állunk a városi rabokkal? Kézművesekkel, proleárokkal? Mi jót hozol, Vulpes?

VULPES: Proletár, kézműves alig akad közöttünk. Centurio Róma utcáin az úr. Megvette testüket és lelküket. Körülöttük forog a harc. Aki őket megnyeri, ura a helyzetnek. Tulajdonosok akarnak lenni, és Marius birtokot ígér nekik. Külön praetorianus testőrséget alakított, azután a bandák, a hadsereg, az ingyen eltartás, a cirkusz, a filozófia, a költészet, mind Róma mellé, Róma alá kötik őket. Embereim dolgoznak. Egy részüket sikerül talán áthozni közénk.

ATHENION: S a városi rabok?

VULPES: Az ipariak velünk vannak. A házi rabszolgák, a lakajok viaszlelkek, uruk erkölceit formázták magukra. Többnek tartják magukat. Szinte magukénak tartják a villát, mert fesztelenül mozoghatnak benne. És pecunia felett rendelkeznek. Egyre nagyobbak az összegek, miiket hűségük jutalmául kapnak. Egyik-másik már ügynökké lépett elő. A többi vágyik rá. Ne remélj tőlük semmi jót, és ne búsulj értük. Csak oda tartanak, ahová tartoznak.

ATHENION: Vagyunk hatvenezren. Táborunk egyre nő majd — sikereinkkel. Megkezdhetjük a harcot. Csak tudjuk kezünkben tartani, csak ki ne csússzon kezünkől a vezetés. Oly emberek kezébe, akik csak szereplőcserére gondolnak. Meg kell kezdenünk a nevelő munkát. Gyűjtésük körénk az értelmesebbeket, szilárdabbakat, tisztább erkölcsűeket. Be kell jelentenem a harc kezdetét. *(Az emberek szétmennek, s rövid idő múlva nagyobb tömeg verődik össze Athenion körül.)*

CORNELIA: Nekem is beszélnem kell hozzájuk. Vadállatok ezek az asszonyokkal szemben. Meg kell ismerniük férfi és nő igaz, pajtási, baráti viszonyát.

ATHENION: Testvérek! A Vezúv kráterében ülünk, a Vezúv kráterében, amely időnként romboló lávatüzeket lövell a környékre, és elpusztít minden életet maga körül, de amely láva a lehülés és rombolás után életadó, építő termékenységgé változik. A Vezúv lávája vagyunk mi, testvérek. Nagy küldetésben! Hogy tüzlánggá égessünk minden elégetnivalót, kardélen törjünk meg minden ellenállást, leromboljunk minden várakat és széttörjünk minden láncokat. De a Vezúv lávája vagyunk, testvérek, amely a rombolás befejeztével újraépít. Érdemes volna-e rombolni, ha újra a régit építenénk fel? Új világ felépítésére készülünk! Új világ felépítésére! Ahol nincsenek láncok, és nincsenek várak, nincsenek kardforgatók, és nincsenek, akiken kipróbálnák a kardot! Nincsenek bakók, és nincsenek lefejezendők. Megszüntetjük, testvérek, a fennt és a lennt. Napállamot alapítunk, ahol nem lesznek rabszolgatartók, mert nem lesznek rabszolgák, és nem lesznek rabszolgák, mert nem lesznek rabszolgatartók. Egy nagy testvéri szabad közösségbe foglaljuk a világot. Államok, határok és népek irigysége és harca nélküli közösségbe. Ahol közösen termeljük a javakat és közösen fogyasztjuk el őket, ahol megszűnt az enyém és tied. Mert ahol van enyém és van tied, ott lehet az ember is enyém és tied, ott vannak rabszolgák, és vannak here élősködők. Megszüntetjük a pénzt, és spártai egyszerűséggel élünk, és a szolgálatok szerint részesül ki-ki a közösség termelte javakban. Közös termelés és közös fogyasztás! Nem a rabszolgatartó Plátó közössége lesz ez, nem a spártai urak harci közössége! Nem a fogyasztás, hanem a termelés közössége! Nem a fogyasztás, nem az urak

közössége, akik a termeléssel nem törődnek, akik részére a közös fogyasztásból kizárt rabszolgák termelnek. Nem a harcosok közössége, akik azt fogyasztják közös étkezéseiken, amit más, a fogyasztásból kizárt dolgozóktól elraboltak. A termelők, a szabad munkás dolgozó emberek testvéri közösségét építjük fel! Nem a dolgok megfordítása, hanem megváltoztatása a célunk, testvérek. Nem az urak leváltása, de az uraság megszüntetése. A Napállamot építjük fel, az Aranykort támasztjuk új életre! Előbb a harc, azután a béke! Vannak közöttetek Keletről, Szíriából, Palesztinából jöttek, akik talán esszeus közösségben éltek valamikor. Akiket a nép egykor a „föld fia” egyszerű gúnynevével illetett. Aki tagadta az erőt, erőszakot és harcot, aki hitte, hogy „Senki sem lesz a földön sóter, bakó, akit az égben nem bélyegeztek gazemberre”! Az asszeus közösség a célunk, testvérek: a föld fia akarunk lenni mindannyian. De nem egy elzárt szűk folyóvízben — az egész világra terjesztjük ki az esszeus közösséget. Mert amíg rabszolgatartó szomszédaink vannak, állandóan fenyeget az újabb rabszolgává levés veszélye. A kardot hirdetem, a harcot, a rombolást, az erő győzelmét. De a kardok összetörését is! Nem akarunk volt uraink örökebe lépni! Nem rablunk, nem garázdálkodunk, nem gyilkolunk, nem kegyetlenkedünk. A harcot megindítom! Bejelentem a harc megkezdését, de fegyelmet követelek és kegyelmet a hadifoglyok részére! Mi nagyon jól ismerjük a keresztet. És nem kívánjuk azt senkinek. A harc gyilkolás. De kényszerű gyilkolás. Csata után, fegyvertelen foglyokkal szemben nincs helye a kardnak, nincs helye a keresztnek. Nem zsákmányolunk, és nem tivornyázunk. Nem váltjuk le a dőzsölőket, de megszüntetjük a dőzsölést. Mért tivornyáznak, mért dőzsölnek Róma urai?! Mert nagy munka nélküli jövedelmeiket nincs mibe befektetniök. Mert a nincstelenség megakasztotta a termelést. Mert a proletár és rabszolga nem fogyasztó! S már régen kiszélesítették volna a termelést, új és jobb szerszámokat, masinákat állítottak volna be a termelésbe, ha nem félték volna az áltálta tett testvérek gépromboló bosszújától. Ezért dőzsölnek, ezért tivornyáznak! Mert a termelésük megakadt. Mi megteremtjük a befektetés lehetőségét, mi szeretni fogjuk saját masináinkat és fogyasztóvá tesszük az összemberiséget. Ne utánozzátok uraitokat! Mert újból szolgává változtok! Ne utánozzátok volt uraitokat, mert újból leigáznak benneteket! Ezt hirdessétek embereiteknek, és ennek betartására vigyázzatok. Jelentsétek be, hogy Athenion megadta a jelt. A harc megkezdődött. A Napállam nevében!

TÖMEG: Üdv a harcnak a Napállam nevében!

CORNELIA: Ne széledjete még szét, testvérek. Szólni akarok hozzátok: asszony embertársaihoz. Most búcsúztattuk egy asszonytársunkat, aki asszony léteére férfiveszélyeket vállalt magára, hogy a közösség sorsán, mindannyiunk sorsán, névtelen gyermekeink sorsán előrelendítsen. Ő az utolsó szabad asszony az ismert világon. Az utolsó, aki szabad asszonynak nevelődött: szabadnak, szabad egyenlő jogú társnak a megértő, szerető férfi mellé, munkatársnak, bajtársnak, küzdőtársnak, egyenlő jogú tagnak a szabadok közösségébe. Az utolsó, aki ennek nevelődött ősi tradíciók szerint — minden meggondolás nélkül! És testvérek, talán én vagyok az első asszony, aki egy új közösség szabad tagja vagyok, küzdőtárs, bajtárs és szerető társ a férfi oldalán: nem megszokottságból, de tradíció ellenére! Nem azzá neveltségéből, de a nevelés

dacára! Aki önmagát nevelte azzá. Testvérek, láttok engem Athenion oldalán, s látjátok, hogy az asszony, aki lefürdött magáról a beléneveltség szolgálkölcsseit, tud méltó bársa lenni a férfinék, méltó tagja a szabadok közösségének! Ezt a társat lássátok, testvérek, minden asszonyban, aki felétek repes, ezt a társat neveljétek bele minden asszonyba, aki szolgaságban is szabadságra született. Nehéz az asszonyi sors. Testvérek! Nemcsak a rabszolgatartó, de a férfi is szolgaságba nyomorítja. Tárgynak, szülőgépnek vagy játékszernek tekinti. Az embert lássátok benne, testvérek, s e látástok emberré is teszi. Neveljétek fel magatokhoz, s méltó lesz hozzátok. Csökkentsétek terheit: a rabszolgamunka mellett a házimunka, a gyereknevelő munka több terhe nyomja vállát. Vegyétek le róla! A közösségé legyen az. Ne tekintsetek tulajdonotoknak az asszonyt, hanem embernek, mert mondom néktek, ahol lehet az asszony tulajdon, ott lehet tulajdon a férfi is — és visszaesünk a rabszolgatartásba. A harc közben ne tekintsetek prédának az asszonyt. Mint emberhez közeledjétek hozzá. A vágyak összecsengése adja meg a szabad ember szerelméhez méltó összhangot. Ezt neveljétek bele embereitekbe, és ezt láttassátok meg asszonyaitokkal. Üdv az emberré vált asszonynak!

MIND: Üdv Corneliának! (*Mind el. Csak Athenion és Cornelia maradnak.*)

ATHENION: Köszönöm, Cornelia! Köszönöm szavaid: szerelmünk himnuszát. (*Átöleli.*)

CORNELIA: És köszönöm szabad gyerekeink nevében is, hogy az első ember-asszonnyá tettél. (*Visszaöleli.*)

8. kép

Hortensius római palotájának női lakosztálya. Fényűző berendezés, de kalitkaszzerű. A zártságot ki kell érezni a berendezésből. Kereveteken: LIVIA, Hortensius felesége, kb. 33 éves, de idősebbnek látszik. Római matróna: az ősi catói erkölcsök és hagyományok őrzője; JULIA, leánya, nincs még 14 éves, de már asszony. Ideges modern nő, lélekben emancipált, szeszélyes, hiszterika. Sok meggyőző erő van úgy szavaiban, mint mozdulataiban. Nyugtalan, állandóan mozog. Egyesíti magában a kamaszkor és felnőtt hölgy tulajdonságait, aki boldogtalan. Röved időre megjelennek HORTENSIUS és SEXTUS JULIUS, az aranyifjú. Különben belső cselédség.

LIVIA: Csenedesedj, lányom! Asszonysors! Meg kell tanulnod, hogy némán, nyugodt méltósággal törd el.

JULIA: Eltűrni?! Belenyugodni?! Hogy úgy játsszanak velem, mint a labdával? Hogy dobáljanak, előre-hátra, jobbra-balra, mint a sajkát a hullámok?! Nem vagyok türelemre teremtve. Fiatal vagyok (*nem szabad, hogy groteszken hasson, habár 14 éves gyerekasszony szájából is!*), élni akarok! Élni! Hallod, anyám? Élni akarok! Az élethez való jussom akarom! Nem akarok játékszer lenni! Csak azért, mert asszonynak születtem. A magam ura! A magam ura akarok lenni. Akarok! Akarok!! És tiszteljék az akaratom! (*Az egész nem groteszken, de felemelően hat.*)

Szimpatikus, feltétlenül szimpatikusabb kell legyen, mint Livia. Ideges erő!)

LIVIA: Csenedesedj! Magad sem tudod, milyen nagy szavakat ejtssz ki könnyelműen. Asszony nem lehet a maga ura! *(Csendes méltóság.)* Csak a férfi! Asszony mindig valakinek hatalmában van. In manu! Valaki markában! Így tanultam anyámtól, ez az erkölcs. Ez a törvény. A tradíció. Ennek hatalma alól asszony nem vonhatja ki magát. És ne vonja ki magát.

JULIA: De én kivonom magam! Én nem leszek senki markában. Én széttépem a póráz! *(Hiszterika.)*

LIVIA: Egy asszony sem tépheti szét. Egy asszony sem lehet önjogú, önhatalmú. Soha. Míg lány, apja akarata a törvény felette. Apja birtoka, mit kézzelvéssel birtokol. Azután átmege férje hatalmába. Ha mindkettő meghal: fia birtokába jut el. Fia rendelkezik vele akarata szerint! Nyugodj bele! Éppen te vonnád ki magad?! Vagy nekem talán könnyű volt?! És anyámnak, őseinknek! Türtünk. Némán. Római asszonyhoz méltóan.

JULIA: Hát én nem! Én feldöntöm a korlátokat. Én kiugrok a mégoly jól szoruló marokból is. Én ki!! Engem ne dobáljon senki fia! Semmilyen Centurio! *(Hirtelen ellágyulva.)* Milyen sejtésekkel feküdtem asszonyi ágyába. Először félttem, szörnyetegnek képzeltem. És aztán megjelent. Fiatal, életerős, lobogó szemű, mézszavú. Ahogy elképzeltem álmaimban. És hogy vártam, hogy vágytam. Nem jött. Hetérák közt töltötte idejét. Hetérákkal szórakozott. Itt-ott ha bejött hozzám, csak felkorbácsolta vágyam, felajzotta szenvedélyem. Pattanásig feszítette idegeim. Aztán ott hagyott. Felém sem nézett. A házhoz hozta a hetérákat. Ott mulatott velük. És én nem jelenhettem meg. Én ültem zárt szobámban. Vártam. Ültem rabszolgák között. Vártam, vágytam. Ültem. Unatkoztam. Vártam. Azt hittem, felfeszülök! És akkor megjelent. Csókkal ugrottam neki. Párducöleléssel. Hidegen leborzongott magáról. Hazaküldött. Elkergetett. Hidegen! Udvariasan. Mikor én tűzben égtem. Én...

LIVIA: Csenedesedj, lányom! Ezek sorsa! Ezek végzete. Ezek túrik el hangtalanul!

JULIA: Mit nekem az ezek! Hát én nem! Én nem tűröm! Én... *(Félbeszakítja Hortensius megjelenése.)*

HORTENSIUS: *(nyugodt eréllyel)* Csenedesen, Julia! Ősi tradícióink megkívánják, hogy az asszony férjnél legyen! Nem lehet sokáig özvegyi sorsban! Mire a köteles tíz hónap letelik, férjhez adlak Lentulushoz. Így kívánják az állam érdekei! *(Ellenkezést be sem várva, mint aki biztos a dolgában, el.)*

Csend. Szünet. Lefojtotttság. Érezhető a levegő súlyosodása, sűrűsödése, cseppfolyósodása.

JULIA: *(robban)* Hát nem! Vége a labdázásnak! Anyám! Hallottad? Centurio hozzám illő volt, fiatal, sudár! Politikát látott bennem! Ugródeszkát! Lépcsőt. Amelyen felhághat. Akin felhintázhatja magát. De férfi volt. Nem kellett neki. De élt! De most már aggastyánok magasba lendítő hágcsoja legyek?! Anyám!

LIVIA: *(hallgat. Magába roskadt. Küzd benne az ősi erkölcs a nővel, az anyával.)*

JULIA: Anyám! Te hozzámennél?! *(Szíven találja Liviát, akinek ugyanez volt a gondolata. Ez látható. Érezhető.)* Te!? Hiszen neked is apád lehetne?! Te megcsókolnád?! Te odafeküdnél neki?! Az apádnak? *(Elhatározott.)* Hát nem! Nem versenyzek Kháronnal! Én nem tornázatok fel senkit Róma uralásába! Vége!

LIVIA: Lányom! Ne hamarkodj el semmit! Igazad van. Én anyád vagyok. És nekem is apám lehetne. Csak borzongó utálkozással feküdnék nászágyába. De Julia! Én azért lefeküdnék. Gondoltál-e rá, Julia: én az anyád vagyok. De gondoltál-e rá: asszony vagyok én is! Hús-vér asszony, fiatal még, életerős, tele ki nem élt, fonnyadó vággyal. Évek óta nem láttam apádat nászágyamban. Magad láhattad itt hetérait. Mindent eltűrtem. Soha egy hang, egy sikoly el nem hagyta ajkam! Asszonyi sors!

JULIA: Amíg hiszel benne! Anyám! Törjük ki együtt a ketrec falát! Meneküljünk. Vessük magunk az életbe! Fürödjünk meg benne! *(Viziós.)*

LIVIA: Nem lehet! Ez a sorsunk! Én hiszek az ősi erkölcsben! Nem lehet! Nem lehet itt tenni semmit! Mit tehetsz?!

JULIA: *(kitörve)* Akár egy rabszolgával szököm meg! Csak éljen! Erő legyen benne! Fiatalság! Mohó vágy!

LIVIA: És magad is rabszolgává válsz. Munka- és szülőgéppé! És képtelen a házasságra! Nehéz a szabadulás, lányom. Valamikor az asszony munkabárom volt és szülőgép, mint ma is a kézműveseknél. Aztán játékszer lett, macska, akit doromboltattak, ha megkívánták muzsikáját. Ma innen is kiszorítottak a hetérek. Politikusok labdája, ugródeszkája lettünk, és fonnyadásra ítéltettünk. Beleszáradunk ki nem csorgó vágyunk nedvébe. És nincs szabadulás, nincs kiút. Nincs rés, amelyet asszonyivá szélesíthetnél! *(Elmerengve.)* Öngyilkosság?

JULIA: Nem leszek öngyilkos! Élni akarok! *(Ellágyul)* Tudod, hogy szeretem Sextust! *(Elragadtatva.)* Az övé leszek. Ledöntöm a korlátokat!

LIVIA: És elveszted vagyoned! Elveszted kényelmed, a fényűző puhaságot. A puha fészket. Így szól a törvény!

JULIA: *(hirtelen fellobbanó kegyetlenséggel)* A kényelmet! A puhaságot! *(Korbácsot ragad.)* Elveszteni! Csak szenvedni! Csak tűrni! Más is szenvedjen! Fájjon másnak is, ha nekem fáj! *(Korbácsolja a rabszolgákat. Őrjöng. Ha eddig szimpatikus volt, itt hirtelen, felvillanásszerűen antipatikussá kell váljon.)* Fáj?! Ugye, fáj?! Most érzem, hogy élek! Visszatér az élet ereimbe! *(Egyre üt.)* Csak fájjon! Állatok! Canis! *(A felügyelő-cselédhez.)* Fojtsátok őket a medencébe! *(Őrjöng.)* Ne bámulj! Vidd az üveges szemedet! Vidd őket! *(Rávág.)* Még megmerevíti szívem! *(A felügyelő tereli a rabszolgákat és el.)* Úgy! A tóba! Most élek! Újra én vagyok! Visszatértem az életbe! *(A kihívó ragyogás szobra. Gyűlöletes.)*

LIVIA: Julia! Térj magadhoz! Ha csak kitombolod magad! Ha lecsendesedtél! *(Csak anya. Látni kell, hogy egész természetesnek és helyesnek találja az indulatlevezetés ilyen módját. Átöleli Juliát. Babusgatja. Hirtelen megjelenik Sextus Julius.)*

SEXTUS: Julia!

LIVIA: Jupiterre! Nem látott senkit?! Az életünkkel játszunk. A jó módunkkal!

SEXTUS: Senki sem látott! Julia! *(Ölelkezés.)*

JULIA: Nem lehet, Sextus! A törvény! A vagyon! A puha fészkek!

SEXTUS: Jó ötletem támadt. Azért jöttem.

JULIA: *(kérdően pillant rá.)*

SEXTUS: Váltsd ki az igazolványt az aedilisnél. Én megszerzem neked! A Suburában találkozhatunk! És megmarad vagyoned. A tekintélyed! Lentulus felesége leszel! A consul felesége! Első asszony Rómában!

JULIA: És nyilvánartott hölgy?! Ezt ajánlod? Nekem!

SEXTUS: *(cinikusan)* Minden előkelő asszony megtette! És minden aranyifjú. Én is kiváltottam! *(Felmutatja.)* Rendelkezésére állok asszonynak és férfinak! És soron kívül consul leszek! Csak te vagy nebánsvirág!? Te kényeskedsz? Hiszen megmarad vagyoned. *(Zaj hallatszik, Sextus eltűnik.)*

JULIA: *(leroskad.)*

LIVIA: *(magába süpped. Megbotránkozik. Halk, siri komolysággal.)* Csak két módon szabadulhat fel a nő. Csak két módon lehet a maga ura. Csak két asszony lehet ember, maga embere. Vesta papnője; a Vesta-szűz és a prostituált! Választottál, Julia?

JULIA: *(határozottan)* Hozzámegek Lentulushoz. És kiváltom a bárcát.

9. kép

Hortensius ismert palotája Rómában a fórumon. Ablak nyitva. Behallatszik a fórumi zaj. Kint a fórumon Centurio ágál: beszédjének egyes részei behallatszanak és riadalmat keltenek a bent levők között. Bent: HORTENSIUS, MARIUS, LENTULUS, SEXTUS, később CENTURIO és TITUS CLAUDIUS, megmenekült optimata, kb. 40 éves.

MARIUS: Targyaltam az optimatákkal. Nincs mit tagadnom, s ha ti Centurio elvetemültségét takarjátok és köpenynek használjátok — felajánlom kardom ellenetek az optimatáknak! És akkor a ti fejetek kerül sorra!

HORTENSIUS: Ha szabad érdeklődnöm: mennyiért? Mennyit ajánlott fel kardodért Titus Claudius?

MARIUS: *(üzleti hangon, mint aki zsarolni akar)* Örökös consulság, Gallia meghódítása s egy új proletártörvény végrehajtása. Esetleg *(cinikusan)* Hortensius birtokának árverési joga. Gondolkozz rajta, Hortensius! Én megyek csapataimhoz. Szétverem Centurio hordáját. *(El.)*

Kintről egyre erősebb zaj. Aztán tisztán behallatszik:

CENTURIO: És ti tovább hallgatnátok az urakra?! Az ő uszályhordozói akartok lenni!? Hogy besározzátok magatok!? Egy húron pendülnek ma már lovagok és optimaták! Mit sem várhattok a tulajdonosoktól. Új törvényt, új szót hoz nektek Centurio. Magatokban bízzatok! Új ígét termettek a megváltozott új, válságos idők. Szegényen csak szegény segíthet! A szegényt csak a szegény értheti meg. *(Lelkesült helyeslés, amely elnyeli az egyes szavakat. Érthetetlen zajongás.)*

SEXTUS: *(belép)* Lentulus, Hortensius! Szomorú gyászhirot hozok. A rabszolgákkal vívott egyik ütközetben elesett Daszkalos: Athenion jobb keze.

MIND: *(izgalom, helyváltoztatás, örömkifejezés)* Ez a te gyászhirod??!

(Mint amikor az izgalom, feszültség örömmel ad helyet, felszabadult kacagás.) Daszkalosz nincs! A kutya! (Különféle hasonló megjegyzések.)

SEXTUS: Hagyjátok végigmondanom! A rabszolgák erősen tartják magukat. Eddig két légiót szétverték. Sok foglyot ejtettek.

LENTULUS: Római polgárokat? A rabszolgák.

SEXTUS: Daszkalosz temetésén gyászünnepelet rendeztek. Háromszáz római polgárt gladiátorharcra kényszerítettek. A rabszolgák gaudiúrára.

MIND: (elhűlnek. Magukba roskadnak.)

LENTULUS: A rabszolgák! Athenion! Akit ötvened magával tóba kellett volna fojtani, ha egy római úrnak eszébe jut, hogy ezzel kedveskedjék hetérájának, vagy — halott néje emlékének.

HORTENSIUS: Visszájára fordítják Centurio újítását. Urakká dobják magukat! A dögök! És Centurio ellenünk lázít.

SEXTUS: És Mariust láttam Claudiusszal.

Csend. Szünet. Sápadt hullák. Kívülről zaj, majd:

CENTURIO: Törvényt hozunk, és hatályon kívül helyezzük az utcai klubok megszüntetését tartalmazó törvényt. Visszaállítjuk a kézműves kollégiumokat! Utcák szerinti fegyveres csapatokba szervezzük meg újra a perifériákat. Marius ellenünk tör! Egyszerre paktál lovagokkal és optimatákkal. Ő a legújabb Nagy Bezsebelő! Külön szervezkedünk! Szegények a szegényekért! És eltöröljük az adósságokat! Elengedjük a házbéreket! Kilakoltatjuk az urakat! (Helyeslő zajongás.)

MIND: (lesújtva magukba süppednek.)

HORTENSIUS: (Sextushoz) Hidd el Mariust! Jöjjön közénk. A légiók, a praetorianusok végezzenek Centurióval. És hidd el Claudiust!

Izgatott várakozás. Csend. Szünet. Behallatszik újból:

CENTURIO: (hangja) Véget vetünk a rabszolgatartók uralmának! Lesz munka! Jut üzlet, jut munka a szabad római polgárnak is! Nagy tervekkel vajúdik Centurio agya. A felséges nép, a kollégiumokba szervezett perifériák jóvoltára. Újból termőfölddé varázsoljuk Itáliát. Megszabadítjuk a gyarmati versenytől. És földet osztunk: az optimaták földjeit felosztjuk! Itáliában kaptok földet! Adómentes optimata- és adómentes lovagi földeket! Itáliában kaptok földet, és tovább is Róma közelében maradhattok! Nem kell előbb, mint Marius veteránjainak, idegen országokért, úri érdekekért véreznetek, hogy rabszolgát szerezzenek, aki kidob a munkából, hogy gyarmati termőföldet szerezzenek s tönkretegyétek Itália parasztját. Itáliát kertté varázsoljuk. Leccapoljuk a mocsarakat, szabályozzuk a folyókat, szőlőt termelünk és bort! *Diadalmasan.*) Átvágjuk a korinthuszi földszorost! Összekötjük a Jón- és Égei-tengert, megássuk a korinthuszi csatornát. Munkát és üzletet hoz nektek Centurio, és kizárjuk a versenyből a birtokosokat.

Heves helyeslés. Üdvkiáltások. Bent egyre nagyobb érdeklődés. Hortensius felfigyel az üzleti tervekre. Egyre optimisztikusabb derű ömlik el arcán. Aztán lovasok dübörgése. Marius s a praetorianusok érkezése.

HORTENSIUS: Mentsétek meg Centuriót! Ide hozzátok! *(Belép Marius.)*

MARIUS: Megjöttem. A praetoriánusok a ház előtt parancsomra várnak.

LENTULUS: Olajágot hozunk eléd, Marius, nem kardot. Megteremtjük a belső békét. A nagy harmóniát. *(Belép Claudius.)* Üdv, Claudius! Elérkezett a nagy pillanat. Amire egész életemen át készültem. Vagy meddig tűrjük még, hogy az utca türelmünkkel visszaéljen?! Quousque tandem!? Megteremtjük az osztálybékét. Vagy ellenünk harcolnál-e, Claudius, ellenünk, Marius, mikor Centurio ellenünk látítja a hajléktalanokat, a rongyosokat, kócosokat, mikor Athenion szövetségésévé szegődik, Athenionévé, aki római polgárok gladiátorharcával gyönyörködteti lázadó rabszolgáit. Egyesült erővel, Claudius! Az optimataföldek megmentéséről van szó!

MARIUS: És a házbékekről. A kamatokról. A gyarmatokról.

CLAUDIUS: A gyarmatok nem érdekelnek.

HORTENSIUS: Borod eladatlan hever, Claudius! Marius szétszórta a germán hordákat. Gallia újra a miénk. És Marius már megkóstoltatta a gallokkal a Vezúv borát. Együtt vonulunk be Galliába, Claudius! Most sem érdekelnek a gyarmatok?

MARIUS: És a kimberek leverője? Itália megmentője?

HORTENSIUS: Újabb consulságod és a Mithradatesz elleni megbízás biztosítva lesz, Marius.

MARIUS: S a diadalmenet? A haza megmentőjének!? Vagy ki verte szét a germán hordákat? Talán Claudius, aki magának tartotta meg a katonák zsoldját, és éveken át szégyent hozott a római légiókra. Akivel Ingurtha addig játszhatott, amíg volt aranya, hogy feneketlen zsebét tömködjé?!

CLAUDIUS: *(nyugodt fölényel)* Gyarmati háborúk nem érdekelnek. Amíg van Ingurtha és vannak kimberek, földjeim virágoznak.

HORTENSIUS: De most már érdekelnek a gyarmatok, Claudius!? Nagy építkezésekbe fogunk. Lecsapoljuk a mocsarakat *(önkéntelen a Centurio hanghordozása, úgyhogy rögtön megérezni az ötlet eredetét)*, szabályozzuk a folyókat. Áttérünk a bortermelésre! Földet osztunk a gyarmatokon! Kitelepítjük a birodalom perifériáira a lázongó Rómát! Érdekel, Claudius?! A gyarmati kérdés — Marius örökös consulsága alatt!

MIND: *(meglepve, aztán cinkos módra összerosolyognak és kezet fognak.)*

CENTURIO: *(megjelenik Sextusszal. Meglepődik. Aztán mint aki hamar feltalálja magát: előbb gúnyos fölényel, aztán belemeledve)* Fogadjátok be e díszes triumvirátusba negyediknek! A pénz, a föld, a kard szövetségébe. Az utcát szállítom. A tömegbázist: a pénz, a föld, a kard, a jog hatalma mellé *(sorban rámutat e felsorolásnál Hortensiusra, Claudiusra, Mariusra és Lentulusra)* az utca hatalmát. *(önmagára mutat)*. Vagy vegyem magam talán Etrúriába? Most ott állnak Athenion csapatai!

LENTULUS: Az aranykorszakot imádkozzuk vissza Rómára. Megteremtjük a békét! Becsukjuk Janus templomát. Száműzzük Marsot, Quirinust és Jupiter Tonanst. Mercur jegyében csatlakozol?!

CENTURIO: Mercur és Vulcanus karöltve járnak Marssal.

HORTENSIUS: Van pénzed a korinthoszi csatorna megépítéséhez? A

mocsarak lecsapolásához? Van hozzá rabszolgád? Én megadom neked. Teremtsd meg Kert-Itáliát! Hortensius nevében! Mint társam! És Hispánia a tied! Felcsapsz így negyediknek? Az utca képviselőjeként?!

CENTURIO: *(belecsap Hortensius tenyerébe,)* Megyek az utcára. Megszervezem a klubokat. *(Mariushoz)* Te azért támadj meg! Hadd lássa a tömeg fontosságát! Csapj rájuk. Hadd érezzék, mintha a hatalom ellenük volna. Csak ne nagyon! Ne túlságosan! Valahogy meg ne félemlítsd őket! *(Gúnyos mosollyal el.)*

10. kép

A Via Appia egy része. Erős, jó műút. Nagy forgalom. Kereszteket ácsolnak a rabszolgák. Az út két szélén fákon vagy kereszteken 6000 rabszolga. Praetorianusok lezárják a forgalmat, mellékutakra terelik, megtisztítják a teret. Üres keresztekkel szemben tribünök és páholyok: cirkuszi látványosság. Páholyokban HORTENSIUS, consulok és más méltóságok és OCTAVIA. A középső keresztre ATHENIONT feszítik fel, jobbról-balról ILLIRICUST és VULPEST. Egy csoport elfogott rabszolga értéktárgyakat cipel még, erősen dülöngélnek. Látszik rajtuk a Vezúv borának hatása. Visszataszító, fájdalmas látvány.

ATHENON: *(a még rézsút álló kereszten)* Dobjátok el az uraság jelvényeit! Tisztítsátok meg agyatok a mámor borgőzétől. Tiszta aggyal feküdjetek a keresztre! Hogy érezzétek sorsotok jelentőségét! Hogy lássátok hibátok! *(Közben felemelik a keresztet, és függőlegesbe lendül, hogy mindenfelé láthatóvá válik. Nyugodt, átszellemült, tisztánlátó szemek.)*

HORTENSIUS: Most már beszélhet a kutya. Az athéni.

CENTURIO: Tudod, Hortensius, hogy Itália asszonyai már két éve nem Hanniballal, hanem az athéni nevével ijesztgetik kisdedeiket?! „Légy jó, mert elvisz az athéni!”

LENTULUS: Most már nem visz el senkit. De jó nevelési eszköz. Ébren kell tartani.

OCTAVIA: Cseppet sem félelmetes a kereszten. *(Mindannyian felszabadultan kacagnak.)* Mily nemes, fennkölt az arca. Ha nem az athéni volna és nem rabszolga, szeretni tudnám. Marius mondta, hogy táborában az összes római foglyokat életben találták. Némelyiket már két éve táplálták, őrizték. Életben hagyták őket.

MARIUS: Ötezer élő fogoly volt vezúvkráteri táborában. Csak a háromszáz hiányzott, akik Daszkalosz temetésén gladiátorharcon hullottak el.

OCTAVIA: Nem nemeslelkűség?! Szinte embernek tartanám, ha nem tudnám, hogy rabszolga.

MARIUS: Aki nem öl, megöletik.

HORTENSIUS: Megbűnhődik a háromszázért!

LENTULUS: A háromszáz halála vértanúhalál. Áldozat, amely meghozta gyümölcsét. Ők teremtették meg az osztálybékét, és most e kereszt

(*rámutat Athenionra*) hozza az aranykort Rómára. A háromszáz s e kereszt az aranykor kezdete.

HORTENSIUS: (*Centurióhoz*) Faragtasd ki a háromszáz szobrát az athéni keresztjével. Arannyal fizet Hortensius. A bányauzem tegnap újból megindult. És ma befutottak első hajóim. Már csak Mithradatesz van hátra.

MARIUS: Légioim készen állnak. Holnap indulok Sextus Juliusszal.

LENTULUS: (*nevetve*) És én vetélytárs nélkül maradok. Marius és Sextus nélkül. Mint consul és mint férj.

CENTURIO: Akadhat más is. Marius és Sextus helyére is. (*Mosolyogva elmennek.*)

A tribünök kiürülnek. Alkonyat. Csak néhány praetoriánus űr a kereszték előtt. És a három kereszt az előtérben. Láthatóan sötétedik. A praetorianusok isznak, duhajkodnak, bökdösik fegyvereikkel a keresztre feszítetteket. Aztán elálmosodnak. Távobabb lehevernek. Elalszanak. Megjelenik CORNELIA. Árnyékszerű.

CORNELIA: A praetorianusok alszanak. Athenion, utolsó viszontlátás! Illiricus, Vulpes! Oh, hogy csorog a vér. A véretek! Testvérek! A véred, Athenion! Hogy száll el az élet. Az erő! Ölő és ölelő karodból. A gondolat. Elvérzik agyadból. Athenion! Mindennek vége! Az akarásunknak! Az eszmének! Az életnek! Emberi mivoltunknak! Újból hat ezer kereszt. Hanyadszor? Mindennek vége! Meghal Athenion, és meghalt a Napállam! Meghal Athenion, és meghal a szerelem. A tiszta, a napszerelem! Az egyenrangúság! A barátság! Mindenki meghalt, és mindennek vége. Nincs Kimbria, és nincs Daszkalosz, és nincs Athenion. Nincs a hatvanezer! Csak a hatezer kereszt. A milliő kereszt! A megfeszített ember. A megfeszített emberiség. Ez van! A mérleg. A vég. A haldoklás, az agónia. Athenion! Én sem élek tovább! Veled halok és a Napállammal.

ATHENION: (*igyekszik az egészséges, egész ember hangján beszélni. De hangja halk és egyre erőtlenebb*) Nincs halál, Cornelia. Csak agónia van. Haldoklás és vajúdás. Az egyik haldoklása a másik vajúdása. Minden halál születés egyúttal. Ne halj meg, Cornelia! Meghalni könnyű. Az élet folyik tovább. Meghalok, hogy élhessen az Ember! A napállam! Élj, Cornelia! Harcolj tovább! Nem veszett el semmi! (*Cornelia felmagasodik. Látható: emelkedő keblébe visszatér az élet. A hit.*) Látom: lesznek utódaim. Akik felemelik a kiejtett zászlót. Viszik tovább. Egyik átadja a másiknak. (*Egyre víziósabb és halkabb.*) Údv a stafétának! Amelynek utolsó tagja célba fut. Cornelia! Légy összekötő köztem s a staféta következő tagja között. Tartsd ébren az eszmét. Tégy gallyat a parázsra. Éleszd! Éleszd a hitet! A bizakodást. Tartsd ébren a gondolatot. Taníts, Cornelia! Szűrd le a tanulságot! A gyarmati jelszavak, a gyarmati nyomorultak átpártolása, az esszeus békevágy, a lakájok és proletárok leszerelhetősége, narkotizálhatósága: ezek a vereség okai. Talán győzhettünk volna. Ha embereink megértették volna, hogy emberek, nem urak kell legyenek! Ha nem uraskodnak! Nem garázdálkodnak. Nem dözsolnek! A fegyelemhiány, Cornelia! Fegyelmet, hitet nevelj beléjük. Láttasd meg velük a Napállamot!

CORNELIA: Igyekszem, Athenion!

ATHENION: (*viziós haldoklás*) Látom a stafétafutók hosszú sorát. Az utolsó átlépi a szalagot. Még soká győznek a Mariusok. De látom. Lebukik az utolsó Marius, az utolsó Hortensius átadja a kulcsokat. Megalakul a Napállam! A vér jegyében! Az erő és közösség jegyében! Cornelia (*egyre szaggatottabban*), ne felejtsd. Hirdesd. Erő és közösség! Hit és fegyelem! Itt a zászló! (*Lassan, viziósan.*) Vidd! Add át a következőnek! (*Feje lehanyatlik, kiszenved.*)

CORNELIA: (*mintha átszállt volna belé Athenion élete és ereje, hite*) Erő és közösség! Viszem a zászlót. Hogy adhassam. Nemzedékek sorának!

(*Függöny*)

(1934)